

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

MARCEL PROUST

OKUMA GÜNLERİ

çeviren: murat erşen

AYLAĞI
ADAM

MARCEL PROUST

OKUMA GÜNLERİ

Aylak Adam 31

Düşünce 13

Kitabın Özgün Adı: *Sur la Lecture*

©2014 Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık

ISBN: 978-605-4849-23-9

Sertifika No: 27938

Tüm hakları saklıdır. Yayıncının yazılı izni olmaksızın
hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. Basım: Nisan 2014

Yayın Yönetmeni: Kaya Tokmakçioğlu

Editör: Gül T. Temur

Kapak Resmi: Slawek Gruca - *Reader*

Kapak Tasarım: Aylak Adam Tasarım (aAt)

Baskı: Özal Matbaası (0212 565 25 99)

Matbaa Sertifika No: 26699

Aylak Adam Kültür Sanat Yayıncılık

Merkez Mah. Kesir Sok. No: 5/4 Çekmeköy/İstanbul

Tel: (0216) 640 1979 / (0542) 586 7961

bilgi@aylakadamyayinlari.com, aylakadamyayinlari.com

facebook.com/aylakadamyayinlari, twitter.com/aylakadamyayin

Marcel Proust (1871-1922). Fransız roman ve deneme yazarı. Eğitimli ve kültürlü bir aileden gelen yazar, rahatsızlığı nedeniyle çocukluğunu, en önemli eseri *Kayıp Zamanın İzinde*'deki köy temasına esin kaynağı olan bir çiftlikte geçirmiştir. Eserlerinde daha çok Üçüncü Cumhuriyet döneminin etkisiyle gerçekleşen toplumsal olayları konu almıştır. Proust'un en çok etkilendiği yazarların başında John Ruskin, Saint-Simon, Montaigne, Stendhal, Flaubert, Dostoyevski ve Tolstoy gelmektedir. Sürekli tekrar eden sağlık problemleri nedeniyle, hayatının son üç yılını hasta yatağında geçiren Proust, modernist edebiyatın en önemli yazarlarından.

Murat Erşen. 9 Eylül Üniversitesi'nde iktisat, Strasbourg Marc Bloch Üniversitesi ve Galatasaray Üniversitesi'nde felsefe okudu. Aralarında Oscar Wilde, Duras, Descartes, Spinoza, Badiou, Bourdieu, Leo Strauss, Nancy, Lacan ve Guattari'nin de eserlerinin olduğu pek çok edebiyat ve felsefe kitabı çevirmiş, yine aralarında Negri, Agamben, Levinas ve Blanchot'nun da eserlerinin bulunduğu pek çok kitabın editörlüğünü yapmıştır. Editörlük ve çevirmenliğin yanında çeşitli üniversitelerde öğretim görevlisi olarak çalışmıştır.

MARCEL PROUST

OKUMA GÜNLERİ

fransızca aslından çeviren
murat erşen

düşünce

AYLAK
ADAM

Floransa Üzerine Notları'yla Ruskin'e büyük zevkler yaşatan Caraman-Chimay Prensesi Bayan Alexandre'a, hoşuna gittiği için bir araya getirdiğim bu sayfaları, kendisine duyduğum derin hayranlığın bir nişânesi olarak saygıyla ithaf ediyorum.

Çocukluğumuzda, yaşamadan geride bıraktığımızı inandığımız, yani çok sevdiğimiz bir kitabı okuyarak geçirdiğimiz zamanlar kadar dolu dolu yaşadığımız gün yoktur herhalde. Başkalarının zamanını dolduruyormuş gibi görünen her şeyden, biz, ilahi bir hazzın önündeki kaba bir engel diye kaçınmışızdır. Mesela kitabın en ilginç bölümündeyken bir arkadaşımız gelip bizi oyuna çağırır, rahatsız edici bir arı ya da güneş ışığı bizi gözlerimizi sayfadan kaldırmak ya da yerimizi değiştirmek zorunda bırakır, çıkarken elimize atıştırmalık bir şeyler tutuştururlar, fakat güneş tepemizde mavi gökte güçten düşerken onları hiç dokunmadan bankta yanımızda unuturuz, akşam yemeği eve dönmemizi gerektirir ama masadayken aklımız fikrimiz bir an önce yukarı çıkıp yarım kalan bölümü tamamlamaktadır; yaptığımız okuma tüm bunları yalnızca münasebetsiz şeyler olarak algılamaktan bizi alıkoymuş olmalıdır, aksine bunları belleğimize öyle hoş

birer anı olarak nakşetmiştir ki (zira şimdiki yargımıza göre, o dönem onca tutkuyla okuduklarımızdan çok daha değerlidir bu anılar) olur da bugün, vaktiyle okuduğumuz bu kitapların sayfalarını yine karıştırırsak, bunu artık mazide kalmış günlerden muhafaza ettiğimiz takvim yapraklarını karıştırır gibi ve artık var olmayan evlerin ve göllerin bu sayfalarda yansıdığını görme umuduyla yaparız.

Tatil zamanlarında yapılan bu okumaları kim benim gibi hatırlamaz ki, insan bu okumaları, onlara bir sığınak sağlayacak kadar huzur dolu ve dokunulmaz olan günün her saatine birbiri ardınca saklar.

Sabahleyin, parktan dönünce, herkes “gezin-ti yapmaya” gitmişken, daha çok vakit olan kahvaltı saatine kadar sesi soluğu pek çıkmayan ihtiyar Félicie’den başka hiç kimsenin girmediği ve beraberrimde okumaya çok saygılı eşlikçiler olarak sadece, duvarda asılı boyalı tabakların, dünkü yaprağı daha yeni koparılmış takvimin ve yanıt beklemeksizin konuşan ve anlamdan yoksun tatlı sohbetleri, insanların sözleri gibi, okuduğunuz kelimelerin anlamının yerine farklı bir tanesini koymayan sarkaçlı saat ile ateşin bulunduğu yemek odasına süzülüverirdim. Kahvaltı sırasında, erkenci bahçıvan amcamın “Zararı olmaz! İnsan biraz ateşe dayanabilir canım; inanın sabahın altısında bostan pek soğuk oluyor. Sekiz gün sonra Paskalya olduğu kimin aklına gelir,” diye sözünü ettiği hafif odun ateşinin yanındaki bir sandalyeye yerleşirdim. Okumama maalesef son veren öğle yemeğinden evvel, önümde daha iki koca saat olurdu. Zaman za-

man, akmak üzere olan sudan dolayı gözlerinizi kaldırıp kapalı pencereden kendisine doğru bakmanıza sebep olan pompanın gürültüsü duyulurdu, onun hemen yakınında, küçük bahçedeki tek ağaçlıklı yolda hercai menekşelerin oluşturduğu tarhın kenarlarını tuğlalar ve yarım-ay şeklindeki fayanslar çevrelerdi: Bu menekşeler adeta [onları taşımak için] fazla güzel olan gökyüzünden toplanmıştı, hani şu bazen kasabanın çatıları arasından görünen kilisenin vitraylarından yansıyormuşçasına yanardöner gökyüzünden, fırtınadan önce ya da çok daha sonra gün batmak üzereyken görünen kasvetli gökyüzünden. Maalesef aşçı sofrayı kurmaya çok önce gelirdi; hiç değilse konuşmadan kursaydı! Ama illa kendini “Öyle rahat değilsiniz; masayı size yaklaştırayım mı?” demek zorunda sanırdı. Sırf “Hayır, çok teşekkür ederim,” diye cevap verebilmek için, insanın tamamen durması ve gözlerinin, okuduğu tüm kelimeleri dudaklarının içinde çabuk çabuk ve sessizce tekrar eden sesini ta uzaklardan geri getirmesi gerekirdi. Sesi durdurmak, ağızdan çıkarmak ve münasip bir biçimde “Hayır, teşekkür ederim,” demek için ona kaybetmiş olduğu bir gündelik yaşam havası, bir yanıt tonlaması vermek gerekirdi. Zaman geçirdi; çoğu kez, yemekten uzun süre önce, yorulup gezintiyi kısa kesenler, “Méséglise yolundan dönenler” ya da “yazacak şeyleri olduğundan” o sabah dışarı çıkmamış olanlar yemek odasına gelmeye başlarlardı. “Seni rahatsız etmek istemem,” derlerdi ama çok geçmeden ateşe yaklaşp, saate göz atmaya ve artık yemeğe oturmanın hiç de fena olmayacağını söy-

lemeye başlarlardı. Kadın ya da erkek artık “yazmak için” kim kalmışsa onun etrafı hususi bir hürmetle sarılır ve saygı, gizem, çapkınlık ve ihtiyat barındıran bir gülümsemeyle, sanki bu “küçük yazışma” hem bir devlet sırrı ve bir imtiyaz hem de bir talih kuşu ve keyif kaçıran bir rahatsızlıkmiş gibi ona “Küçük yazışmanızı yapabildiniz mi?” denirdi. Kimisi, artık daha fazla beklemeden, önceden masaya oturup yerini alırdı. Bu bir felaketti, zira diğer gelenler için kötü örnek oluşturur, çoktan öğlen olduğunu sanmalarına ve ailemin vaktinden önce o ölümcül sözü söylemesine neden olurdu: “Hadi bakalım, kapat kitabını, yemek yiyeceğiz.” Her şey hazırdı, tüm tabaklar sofraya örtüsünün üzerine yerleştirilmişti, sadece yemeğin sonunda getirilenler eksikti: Bahçıvan ve aşçı amcamın kendine masada kahve yaptığı camdan alet; güzel kokulu bir fizik aracı gibi tüplerden oluşan bu karmaşık aletin içinde, ani kaynamanın cam kürede yükselirken buğulanmış çeperlerde rayihalı kahverengi bir kül bıraktığını görmek çok hoştu; ve bir de yine amcamın, uzman bir renklendiricinin tecrübesi ve bir gurmenin sezgisiyle tam gereken pembeliğe eriştiklerinde durarak hep aynı oranlarda karıştırdığı krem ve çilekler. Yemek amma da uzun gelirdi bana! Büyük halam, itirazlara tahammül gösterse de asla kabul etmeyen bir tatlılıkla fikrini belirtmek için tabaklardan sadece birer lokma tadardı. Çok iyi bildiği şeyler olan romanlar ve dizeler konusunda, bir kadın tevazusuyla, hep daha uzman olanların görüşlerine güvenirdi. Bu konuların, tek bir kişinin beğenisinin hakikati tespit

etmeye yetmeyeceği geçici heveslerin kararsız alanı olduğunu düşünürdü. Ama iş, bazı yemeklerin nasıl yapılacağı, Beethoven'ın sonatlarının nasıl çalınacağı ve bir konuğun nasıl incelikle ağırlanacağı gibi, kural-ları ve ilkeleri kendisine annesi tarafından öğretilmiş şeylere geldiğinde, kusursuzluğa dair doğru bir fikri olduğundan ve diğer insanların buna ne kadar yakın ne kadar uzak bulunduğunu ayırt ettiğinden emindi. Hem zaten bu üç mevzu için kusursuzluk hemen he-men aynı anlama geliyordu. Yöntemlerde ve araçlar-da bir tür basitlik, gösterişsizlik ve albeni. Yemeklere hiç gereği olmayan baharatların atılmasına, pedallara yerli yersiz basarak piyanonun yapmacık çalınmasına, “misafir kabul ederken” insanın tam bir doğallıktan çıkıp kendinden abartıya kaçarak bahsetmesine deh-şetle karşı çıkardı. Daha ilk lokmadan, ilk notalardan, basit bir davet pusulasından, karşısında iyi bir aşçı mı, gerçek bir müzisyen mi, iyi yetiştirilmiş bir kadın mı bulunduğunu hemen anladığını iddia ederdi. “Par-makları benimkilerden çok daha maharetli olabilir ama bu denli basit bir andanteyi bu kadar vurgulu çal-ması beğeniden yoksun olduğunu gösteriyor.” “Çok parlak ve nitelikli bir kadın olabilir ama kendinden bu şekilde bahsetmesi nezaketsizlik.” “Çok usta bir aşçı olabilir ama patatesli biftek yapmayı bilmiyor.” Pata-tesli biftek! Tam da basitliği dolayısıyla zor olan ideal yarışma yemeği, adeta aşçılık sanatının “Patetik So-natı”, toplum yaşamında bir hizmetçi hakkında bilgi edinmek için gelen ve basit bir hareketiyle zarafetinin ve eğitiminin seviyesini belli eden bir hanımefendinin

ziyaretinin gastronomik eşdeğeri. Dedem bütün yemeklerin başarıyla yapılmasını isteyecek kadar mağrurdu ama ne zaman tatsız tuzsuz olduklarını ayırt edebilecek kadar bile anlamazdı yemek pişirmekten. Çok nadiren de olsa, bazen başarısız olduklarını teslim edebiliyordu ama yalnızca tesadüf eseri. Tersine, büyük halamın, aşçı kadının falanca yemeği yapmayı bilmediğine ilişkin her zaman gerekçelendirilmiş eleştirileri ise dedeme bilhassa hoşgörüsüz gelirdi. Çoğu kez, onunla tartışmaya girmekten kaçınmak için, dudak ucuyla tattıktan sonra, fikrini belirtmezdi, zaten biz de hoşuna gitmediğini hemen anlardık. Susardı ama dedemi öfkelendirmeye yetecek, sarsılmaz ve akli başında onaylamazlığını uysal gözlerinden okurduk. Büyük halamın sessizliği karşısında sabrı taşan dedem inceden inceye alay ederek fikrini belirtmesini rica eder, sorularıyla onu sıkıştırır, çileden çıkarırdı ama dedemin tatlının fazla şekerli olmadığı yönündeki inancını kabul etmek yerine onun azap çekmeye razı olduğunu hissederdik.

Yemekten sonra, hemen yeniden okumaya koyulurdum; hele ki o gün biraz sıcaksa herkes “odasına çekilirdi”, bu da benim derhal, dar basamaklı merdivenden, bir çocuğun bile pencereden bir sıçrayışta sokağa atlayabileceği kadar alçak olan birinci kattaki odama çıkmama olanak sağlardı. Rüzgârlıkları indirme bahanesiyle her gün yemekten sonra kapısının önünde piposunu içmeye çıkan ve sokaktan geçerken bazen çene çalmak için duranlarla merhabalaşan karşıdaki silahçının selamını es geçmeden penceremi ka-

pardım. William Morris'in, Maple ve İngiliz dekora-
törleri tarafından daima uygulanagelmış teorileri, bir
odanın ancak bizim için faydalı şeyler barındırması
koşuluyla güzel olduğunu ve basit bir çivi de olsa her
faydalı şeyin gizli değil ortada olması gerektiğini bu-
yurur. Örtüsü tamamen açık bakır çubuklu yatağın
üstünde, bu tertemiz odaların çıplak duvarlarını bazı
şaheserlerin taklitleri süslerdi. Bu estetiğin kaidelerine
göre değerlendirildiğinde, odam kesinlikle güzel de-
ğildi, zira hiçbir işe yaramayan ve bir işe yarayanları
da kullanılmalarını son derece zorlaştıracak şekilde
edeple gizleyen bir sürü şeyle doluydu. Ama bence
odam güzelliğini tam da, orada benim rahatım için
bulunmayan ama oraya sanki kendi keyiflerince gel-
miş olan bu şeylerden alıyordu. O yüksek beyaz yatak
perdeleri adeta bir tapınağın dibine yerleştirilmiş ya-
tağımı bakışlardan gizlerdi; ipek-pamuk karışımı ya-
tak örtülerinin, çiçekli pikelerin, nakışlı karyola örtü-
lerinin, patiska yastık kılıflarının yerlere saçılan
süslemeleri altında gün ışığı, Meryem yortusunda fis-
toların ve çiçeklerin altındaki sunak gibi gözden kay-
bolurdu ve ben akşamları yatabilmek için tüm bunları
geceyi geçirmeye razı oldukları bir koltuğun üzerine
özenle koyardım; yatağın yanında, mavi desenli bar-
daktan, aynı desenlerdeki şekerlikten ve ("dökmem-
den" korktuğu için halamın emriyle geldiğimin ertesi
gününden beri hep boş duran) sürahidен oluşan üçlü,
kutsallıklarına saygısızlık etmeyi aklımdan bile geçire-
meyeceğim ya da şahsi gereksinimim için ancak kutsal
kâseler kadar kullanabileceğim, ama soyunmadan

önce yanlış bir hareketle deviririm korkusuyla uzun uzun incelediğim ibadet araç gereçlerini andırırdı -bunlar neredeyse camdan bir ampul içinde yanlarına yerleştirilmiş portakal çiçeği likörü kadar kutsaldı; tığla işlenmiş o gözenekli küçük boyun atkıları, okumayı bitirip de her kalkmak istediğimde yapışıp kaldığımı fark ettiğime göre dikensiz olamayacak beyaz güllerden bir harmani atardı koltukların arkılığına; o cam fanusun altında, hoyrat temaslardan korunan sarkaç uzaklardan gelen deniz kabuklarıyla ve eski duygusal bir çiçekle içtenlikle gevezelik ederdi, ama yerinden kaldırmaya kalktığınızda öylesine ağırdı ki, sarkacı durdu mu, saatçi dışında hiç kimse onu tekrar kurmaya girişecek kadar ihtiyatsız davranmazdı; iki kâse, Kurtarıcı İsa'nın resmi ve kutsanmış bir şimşirle süslenmiş konsolun üzerine sanki bir sunak kaplaması gibi atılmış beyaz kabartmalı o sofra örtüsü, konsolu Kutsal Tablo'ya benzetirdi (her gün "oda yapıldığı"nda oraya yerleştirilen bir dua iskemlesi de bu fikrin yarattığı çağrışımı tamamlardı), ama hep çekmecelerin aralığına sıkışan tiftiklenmiş kumaşlar bunların düzgün açılıp kapanmasını öyle engellerdi ki tek bir hamleyle Kurtarıcı'nın resmini, kutsal kâseleri, kutsanmış şimşiri düşürmeden ve kendim de sendeleyip dua iskemlesine tutunmadan asla bir mendil alamazdım; nihayet küçük etamin perdelerin, büyük muslin perdelerin ve daha da büyük pazen perdelerin oluşturduğu o üst üste konmuş üçlü, çoğu kez güneş ışığıyla dolmuş akdikenden beyazlıkları içinde hep güler yüzlüyse de esasında paralel tahta çubukları etrafında hareket et-

mek ve pencereyi açmak ya da kapamak istediğimde birbirlerine ya da hep birlikte pencereye takılmak konusundaki beceriksizleri ve dik kafalılıkları yüzünden sinir bozucuydu, ilkini kurtarmayı başarsam her zaman ikincisi, sanki hepsi gerçek bir akdiken çalılığı ya da oraya yerleşme hayali kurmuş güvercinlerin yuvaları tarafından sıkı sıkıya tıkanmış gibi, eklem yerlerinde onun yerini almaya hazır oluyordu, öyle ki görünüşte gayet kolay olan bu açma kapama işini evden birinin yardımı olmadan asla sonuna kadar götüremiyordum; gereksinimlerimden hiçbirini karşılayamamakla kalmadıkları gibi, onların tatmin edilmesine ufak da olsa köstek olan ve elbette oraya asla birinin yararlanması için konulmamış tüm bu şeyler, şu tercih havasıyla, genelde ağaçsız bir düzlükteki ağaçların ve yol kenarlarındaki ya da eski duvarlardaki çiçeklerin sahip olduğu, orada yaşamayı seçmiş olma ve bundan keyif alma gibisinden adeta şahsi düşüncelerle dolduruyorlardı odamı. Bu eşyalar odamı sessiz ve değişken bir yaşamla, kişiliğimin hem kaybolmuş hem de büyülenmiş bulunduğu bir gizemle dolduruyorlardı. Bunlar bu odayı küçük bir kilise haline getirirdi: Burada güneş -amcamın pencerelerin tepesine eklemiş olduğu küçük kırmızı karoların içinden geçtiği zaman- perdelerdeki akdiken kızıla boyadıktan sonra duvarların üstüne, bu küçük kilise vitraylı daha büyük bir sahanın içinde hapsolmuşçasına, acayip ışıklar saplar ve büyük bayramlarda sunakların bizi çiçekli bir yolla bağladığı kilisenin evimize yakınlığı dolayısıyla, çanların gürültüsü öyle yankılı gelirdi ki bu çanların adeta,

elinde dua kitabını tutan papazı, akşam duasından dönen halamı ya da bize kutsanmış ekmek getiren koro çocuğunu sık sık selamladığım pencerenin hemen üstündeki çatımızda çaldıklarını hayal edebilirdim. Maple odalarının duvarlarında ve şömine raflarında William Morris tarafından faydasız güzelliğe verilen ayrıcalıklar olan, Boticelli'nin *İlkbaharı*'nın Brown tarafından çekilmiş fotoğrafına ya da Lille Müzesi'ndeki *Meçhul Kadın* dökümüne gelince, itiraf etmem gerekir ki benim odamda bunların yerini, önü işlemeli asker ceketi içinde haşın ve yakışıklı Prens Eugène'i temsil eden bir tür gravür almıştı ve bir gece, lokomotiflerin ve dolu tanelerinin yarattığı büyük bir gürültü altında, yine haşın ve yakışıklı haliyle, bir gar büfesinin kapısında, bir bisküvi markasının reklamı için kullanıldığını fark edince çok şaşırmıştım. Bugünse, vaktiyle dedemin onu, ebediyen odama yerleştirmeden önce, bir imalatçının cömertliği sonucu, özendirmelik hediye ürün diye aldığından şüpheleniyorum. Ama o zamanlar onun bana tarihi ve gizemli görünen kökenini dert etmiyordum ve tarihi bir kişilik olarak, sadece onunla paylaştığım odamın daimi bir sakini olarak düşündüğüm ve her sene hiç değişmemiş bulduğum bu gravürün pek çok kopyası olabileceğini hayalime bile getirmiyordum. Onu görmeyeli çok uzun zaman oldu ve sanırım onu bir daha asla göremeyeceğim. Ama talih bir gün onu karşıma çıkarsaydı, onun hakkında Boticelli'nin *İlkbaharı*'ndan çok daha fazla şey söyleyebileceğimi sanıyorum. Evlerini hayran oldukları şaheserlerin kopyalarıyla süslemeyi ve oyma bir

tahta çerçeveye emanet ederek değerli bir imgeyi muhafaza etme çabasından hafızalarını kurtarmayı zevk sahibi insanlara bırakıyorum. Odalarını bizzat beğenilerinin sureti haline getirmeyi ve onu yalnızca onaylayabilecekleri şeylerle doldurmayı da zevk sahibi insanlara bırakıyorum. Bana gelince, ben ancak, içindeki her şeyin, benimkinden derinlemesine farklı yaşamların ve benimkine zıt bir beğenin yaratımı ve dili olduğu bir odada, bilinçli düşüncemden hiçbir şey bulamadığım, hayal gücümün kendini ben-olmayana dalmış hissederek coştığı bir odada kendimi yaşıyor ve düşünüyor hissederim. Ben uzun soğuk koridorları olan şu taşra otellerinden birine -Gar bulvarı, Rıhtım ya da Kilise meydanı- adımımı atınca kendimi mutlu hissederim; buralarda dışarıdaki rüzgâr, kaloriferin gösterdiği ısıtma çabalarına karşı başarıyla-savaş verir, semtin ayrıntılı coğrafi haritası hâlâ duvardaki tek süstür, her gürültü yalnızca yerinden oynatarak sessizliği ortaya çıkarmaya yarar, odalar hava akımının temizlediği ama yok edemediği kapatılmışlık kokusunu muhafaza eder, burun delikleri bu havayı, ona bayılan, düşünce ve hatıra barındıran her şeyi onda tekrar yaratmak amacıyla karşısına bir model gibi koyan hayal gücüne taşımak için yüz kere teneffüs eder; akşamları insan odanın kapısını açınca, orada dağınık kalmış tüm yaşamı çiğnediği, kapıyı kapatıp masaya ya da pencereye kadar gidince de onu hiç çekinmeden elinde tuttuğu, bucak merkezindeki döşemecinin Paris zevkini yansıttığına inanarak yaptığı kanepenin üstüne onunla birlikte bir tür özgür hafifmeşreplikle otur-

duğu, oraya buraya eşyalarını koyarak, ta başkalarının ruhunun kıyılarına kadar tıka basa dolu olan ve ızgaraların biçimine ve perdelerin desenine değin onların rüyalarını muhafaza eden bu odada efendi rolü oynayarak, meçhul halısı üzerinde çıplak ayaklarla yürüyerek, kendine aşinalığıyla kafasını karıştırmak niyetiyle her yanda bu yaşamın çıplaklığına dokunduğu duyusuna kapılır; o zaman insan, titreye titreye sürgüyü çekmeye gittiğinde bu esrarlı yaşamı kendisiyle birlikte içeri hapsettiğini, onu önu sıra yatağa sürdüğünü, ve nihayet çok yakındaki kilise bütün şehir için can çekişenlerin ve aşıkların uykusuzluk saatini vururken yüzüne tırmanan büyük beyaz çarşafların içinde onunla birlikte yattığını hisseder.

Köye¹ bir kilometre uzaklıktaki parka gitmek gerektiğinden uzun süredir odamda okuyamıyordum. Ama bu zorunlu oyundan sonra, kitabın el sürmemek kaydıyla bırakılmış olduğu çimlerin üzerinde, sepetlerde getirilen ve ırmağın kıyısındaki çocuklara dağıtılan ikindi kahvaltısını kısa kesiyordum. Biraz ileride, parkın hayli bakımsız ve gizemli kuytularında, kuğularla kaplı ve heykellerin gülümsediğı ağaçlık yollarla çevrili ve içinde kimi zaman sazan balıklarının zıpladığı ırmak düz bir çizgi boyunca uzanan yapay bir su olmaktan çıkıyor, hızlanıyor, hızla akarak parkın kapısını geçiyor, kelimenin coğrafi anlamında bir ırmak haline gelerek -bu ırmağın bir adı olmalıydı-, çok

1. Nedendir bilmem bizim köy diye adlandırdığımız yer, Guide Joanne'un yaklaşık 3000 sakini olduğunu söylediğı, kantondaki bir ilçe merkezidir.

geçmeden öküzlerin uyuduğu, sularının sarı düğün-
çiçeklerine boğduğu ve tam bir batağa çevirdiği çay-
ırlık benzeri otlaklar arasında saçılıp serpiliyor (bu,
gerçekten heykeller ve kuğular arasında akan aynı
ırmak mıydı?) ve bir yandan Ortaçağ'dan kaldığı söy-
lenen biçimsiz, yıkıntı kulelerle köye bağlanırken, öte
yandan kuşburnu ağaçları ve dikenlerle kaplı yokuşlu
yollarla, başka, meçhul isimleri olan köylerin sonsuza
uzanan “doğa”sına kavuşuyordu. Diğerlerini parkın
aşağısında, kuğuların kenarında ikinci kahvaltısını
bitirmeye bırakıp, labirentimsi yollarda koşarak bir
yeşillığe çıkıyordum, kimsenin beni kolay kolay bula-
mayacağı bu yerde, kuşkonmaz fidesini, çilek fidanla-
rının oluşturduğu sınırı, bazı günler atların çevresinde
dönerek suyu yükselttikleri havzayı, yukarıda “parkın
sonu” olan kapıyı ve daha ötedeki peygamberçiçeği ve
gelincik tarlalarını izleyerek, sırtımı budanmış fındık
ağaçlarına yaslayıp oturuyordum. Bu yeşillığe derin
bir sessizlik hâkimdi, yerimin keşfedilme ihtimali yok
denecek kadar azdı, aşağılardan bana beyhude sesle-
nen, hatta bazen yaklaşıp ilk bayırları çıkan, her yere
baktıktan sonra hiçbir şey bulamayıp geri dönenlerin
uzaklaşan çağrıları güvenliğimi daha bir hoş kılıyor-
du; o zaman artık hiç ses gürültü kalmıyordu; sade-
ce zaman zaman, uzaklarda, ovaların ötesinde, sanki
mavi göğün ardında çalan çanların altın sesi geçip gi-
den saat konusunda beni uyarabiliyordu; ama bu se-
sin tatlılığından şaşkına dönüp, ardından gelen, son
çan seslerinin geride bıraktığı daha derin sessizlikten
dolayı kafam karıştığı için, kaç kez vurduklarından

asla emin olamıyordum. Bu, köye dönerken -yakından bakıldığında, dik ve heybetli ölçülerini yeniden kazanan, kargaların belirginleştiği arduvazdan baca şapkaları akşamın mavisinde yükselen- kiliseye yaklaşıldığı zaman duyulan ve sesi “yeryüzünün hayrı için” meydanda pare pare çınlayan çanların gök gürültüsünü andıran seslerine benzemiyordu. Bu sesler parkın ucuna ancak zayıflayıp yumuşayarak varabiliyorlardı ve sadece bana değil tüm kıra, tüm köylere ve tarlalarında yalnız başlarına çalışan köylülere seslendiklerinden beni kesinlikle kafamı kaldırmaya zorlamıyorlardı, beni görmeden, tanımadan, rahatsız etmeden, saati uzak diyarlara taşıyarak yanımdan geçip gidiyorlardı.

Ve bazen evde, yatağımda, akşam yemeğinden çok sonra, akşamın son saatleri de yaptığım okumaya sığınak olurdu, ama sadece bir kitabın son bölümlerine geldiğim, sona varmak için artık okunacak pek bir şeyin kalmadığı günlerde böyleydi. O zaman, yakalanırsam cezalandırılmayı ve kitap bitinceye kadar belki bütün gece sürecektir uykusuzluğu göze alarak, ailem yatar yatmaz mumu yakardım; sessizliğe bürünmüş silahçının evi ile postane arasında yer alan hemen yakındaki sokakta, kasvetli ama yine de mavi gökyüzü yıldızlarla dolu olurdu ve solda, kıvrılarak tırmanmaya başlayan küçük dik sokakta, kilisenin, heykelcikleri gece uyumayan karanlık ve ürkütücü yarım kubbesinin etrafı gözlediği hissedilirdi, Yüce Tanrı’nın, kutsanmış ekmeğin, rengârenk esvaplar giyen azizlerin ve komşu şatolardaki hanımefendilerin büyümlü konutu olan bu köy kilisesi yine de tarihi bir

yerdi; bu hanımefendiler bayram günleri “cümbür cemaat” ayine gitmek için pazarı boydan boya geçerken tavukları ürkütüp geveze kadınları kendilerine baktırır ve dönüşte de, müminlerin döner kapıyı itip sahnin başıboş yakutlarını saçtığı sundurmanın gölgesini terk ettikten hemen sonra, meydandaki pastacıdan bir şeyler almadan geçmezlerdi, buranın, bir gölgelikle güneşten korunan kule biçimli pastalarından bazılarının - “manqués”, “Saint-Honorés” ve “génoises”-² aylak ve şekerli kokusu benim için hâlâ büyük ayinin çan sesleri ile pazarların neşesine karışır.

Sonra son sayfa okunmuş, kitap bitmiş olurdu. Gözlerin ve sadece derin bir iç çekişte nefeslenmek için durarak gözleri sessizce takip eden sesin tutkulu koşusunu durdurmak gerekirdi. O zaman, içimde çok çok uzun zamandan beri zincirlerinden boşanmış olan kargaşaya, yatışabilsin diye idare edeceği başka hareketler vermek amacıyla, yerimden kalkar, yatağım boyunca ileri geri yürümeye başlardım, bu sırada gözlerim hâlâ, odada ya da dışarıda boşu boşuna aranan belli bir noktaya sabitlenmiş olurdu, bu noktanın beyhude aranmasının sebebi sadece bir ruh mesafesinde yer alıyor olmasıydı, hani şu diğerleri gibi metrelerle ya da millerle ölçülmeyen uzaklıklardan biriydi ve “başka bir şey” düşünenlerin “uzak” gözlerine baktığımızda onu diğer uzaklıklarla karıştırmak zaten olanaksızdır. Peki neydi? Bu kitap, sadece bundan mı ibaretti? Yaşayan insanlardan daha fazla

2. Pralinli bisküvi, şantili çörek, bademli pasta. (ç.n.)

dikkat ve şefkat göstermiş olduğumuz bu varlıkları ne denli sevdiğimizi itiraf etme cesaretini her zaman gösteremeyiz, hatta ebeveynlerimiz bizi okurken bulup heyecanımıza güler bir tavır takındıklarında bile, sahte bir kayıtsızlık ve yapmacık bir can sıkıntısıyla kitabı kapatırız; kendileri için soluk soluğa kaldığımız, hıçkıra hıçkıra ağladığımız bu insanları bir daha görmek, haklarında bir şey öğrenmek artık mümkün olmayacaktır. Bir kaç sayfadan beri, yazar, acımasız “Sonsöz”de, onları buraya kadar nasıl bir ilgiyle adım adım takip etmiş olduğunu bilenler için inanılmaz bir kayıtsızlıkla onlarla “arayı açma” derdine düşmüştür şimdiden. Yaşamlarının her saatinde nelerle meşgul oldukları anlatılmıştır. Sonra birdenbire: “Bu olaylardan yirmi yıl sonra Fougères’in sokaklarında hâlâ beli bükülmemiş bir ihtiyara rastlayabilirdiniz, vs.”³ Ve bu iki cildin, ortaya dikilip ardından üstesinden gelinen

3. İtiraf ediyorum ki bazı haber kipi hikâye birleşik zaman kullanımları -daha eylemlerimizi naklederken bile, belirli geçmiş zaman kipi gibi bize eylemin tesellisini bırakmadan onları yanılsamaya uğratan, geçmiş zamanda yok eden, bize yaşamı hem fani hem de edilgen bir şey olarak sunan bu acımasız zamanın bazı kullanımları- benim için gizemli hüznlerin tükenmez kaynağı olarak kalmıştır. Bugün bile saatler boyu ölüm hakkında sakince düşünebilmişimdir. Hemen en derin bir melankoliyle kuşatılmış hissetmek için Sainte-Beuve’ün *Pazartesi Konuşmaları*’ndan bir cildi açmam ve orada örneğin Lamartine’in şu cümlesine denk gelmem yeterlidir (Sözü edilen Madame d’Albany): “O devirde onu hatırlatan hiçbir şey yoktu... Ağırılığı altında çöken gövdesi kaybolmuş ufak tefek bir kadındı, vs.” Romanlarda, yazarın bize acı çektirme niyeti öyle gözle görülürdür ki biraz daha katlaşırız.

her engelle önce korkutup sonra sevindirerek bize tadına doymaz ihtimalini sezdirmeye çalıştığı evliliğin kutlandığını ancak, bizim fani tutkularımıza kayıtsız, yazarın yerini almış bir kişi tarafından sanki gökten zembille inip yazılmış gibi görünen bu şaşırtıcı son deyişte ikincil bir karakterin araya karışmış bir cümlesinden öğreniriz ama tam olarak ne zaman olduğunu bilemeyiz. Kitabın devam etmesini ve mümkün olsaydı tüm karakterler hakkında başka bilgiler edinmeyi, şimdiki hayatlarına dair bir şeyler öğrenmeyi, kendi hayatımızı, onların bize esinledikleri⁴ ama nesnesini birdenbire kaybetmiş olduğumuz sevgiye kesinlikle yabancı olmayan şeylere hasretmeyi, yaşamla hiç iliş-

4. Salt hayal gücünün ürünü olmayan ve tarihsel bir dayanağa sahip kitaplar için, bir tür dolambaçlı yoldan deneyebiliriz bunu. Örneğin, bir anlamda katışıksız olmayan eserleri, akıl ile pek az dönüşüme uğramış gerçekliğin karışımı olan Balzac, bazen özellikle bu tür bir okuma için uygundur. Ya da en azından o bu “tarihi okurlar”ın en hayranlık vericisini, *Une ténébreuse affaire* ve *L’Envers de l’histoire contemporaine* üzerine benzersiz denemeler yazmış Albert Sorel’de bulmuştur. Kaldı ki, okuma, bu hem çetin hem de oturaklı zevk Bay Sorel’e, bu araştırmacı zihne, bu sakın ve güçlü bedene ne kadar da uygun düşüyormuş gibi görünür; okuma esnasında, sağlıklı bir bünyenin derinliklerinden neşeyle kanatlanan bin bir türlü şairane duyum ve kendini iyi hissetme hali, okurun gündüz düşlerinin etrafında bal gibi tatlı ve altın rengi bir haz yaratır. Zaten, onca özgün ve kuvvetli düşünceyi bir okumaya dahil etme sanatı sadece Bay Sorel’in kusursuzluğa eriştiği yarı tarihsel eserlere has değildir. Yaptığım *Amiens İncili* çevirisinin onun için belki de şimdiye kadar yazdığı en güçlü sayfaların konusu olduğunu her zaman -hem de büyük bir minnetle- hatırlayacağım.

kisi olmayan ve bu dünyadaki nasibinin zannettiğimiz gibi evreni ve kaderini içermek değil bir noterin kütüphanesinde *Journal de Modes illustré* ve *Géographie d'Eure-et-Loir* gibi önemsiz yıllıklar arasında küçücük bir yer işgal etmek olduğunu, ailemizin de gerektiğinde bize küçümseyici bir cümle ile öğrettiği üzere şimdi anladığımız için değeri hakkında son derece yanıldığımız bir kitapta yarın sadece unutulmuş bir sayfa üzerindeki isimlerden ibaret olacak varlıkları bir saat için olsun boşu boşuna sevmemeyi ne kadar çok istedik.....

... “Kralların Hazineleeri”nde, benim görüşüme göre Okuma’nın hayatın içinde neden Ruskin’in bu küçük eserde ona verdiği baskın rolü oynayamayacağını göstermeyi denemeden önce, hatırası her birimiz için bir takdis olarak kalması gereken çocukluğumuzun sevimli okumalarını tartışma dışı bırakacağım. Kuşkusuz önceki sayfaların uzunluğu ve niteliği bu okumalar hakkında en başta öne sürdüklerimi fazlasıyla kanıtlıyor; yani bu okumaların bizde özellikle bıraktığı şeyin, okumaları yaptığımız yerlerin ve günlerin imgesi olduğunu. Onların büyüünden kurtulamadım. Kitaplardan bahsetmek istediğimde, onlardan başka her şeyden söz ettim çünkü okumaların bana anlatmış olduğu şey kitaplar değildir. Ama belki de onların birbiri ardına bana geri verdiği hatıralar bizzat okuyucuda da uyanacak ve onu, çiçekli ve dolambaçlı yollarda oyalansa da, sunmam için geriye kalan bazı düşünceleri adeta kendi içindeymiş gibi takip etmeye

yetecek bir güçle, yavaş yavaş kendi zihninde *Okuma* diye adlandırılan özgün psikolojik eylemi yeniden yaratmaya götüreceklerdir.

Bilindiği gibi “Kralların Hazineleeri”, Ruskin’in, 6 Aralık 1864 tarihinde, Rusholme Enstitüsü’nde bir kütüphane kurulmasına yardım etmek amacıyla Manchester yakınlarındaki Rusholme Şehir Oteli’nde okuma üzerine verdiği bir konferanstır. 14 Aralık’ta, Ancoat’ta okullar kurulmasına yardım etmek için, kadının rolü üzerine “Kraliçelerin Bahçeleri” başlıklı ikinci bir konferans daha vermiştir. “Bütün bir 1864 yılı boyunca” der Bay Collingwood *Ruskin’in Yaşamı ve Eserleri* adlı hayranlık uyandırıcı eserinde, “Carlyle’e sık sık yaptığı ziyaretler dışında *evden* çıkmamıştır. Ve Aralık’ta, Manchester’da, daha sonra *Susam ve Zambaklar* adı altında onun en popüler⁵ eseri haline gelecek dersleri verdiği zaman, düşüncesinin en parlak renkleri içinde onun fiziksel ve zihinsel olarak en sağlıklı halini ayırt edebiliriz. Sunduğu kahraman-

5. Bu eser daha sonra iki konferansa “The Mystery of Life and its Arts” [Hayatın Gizemi ve Sanatları] başlıklı bir üçüncüsü eklenerek genişletilmiştir. Popüler baskıları ise sadece “Kralların Hazineleeri” ile “Kraliçelerin Bahçelerini” içermeye devam etmiştir. Elinizdeki kitapta biz de sadece bu iki konferansı çevirdik ve Ruskin’in *Susam ve Zambaklar* için yazdığı önsözlerden hiçbirini başa koymadık. Bu cildin boyutu ve bizim kendi yorumumuzun fazlalığı daha fazlasını yapmamıza müsaade etmedi. Aralarından dördü hariç (Smith, Elder, ve Co.) *Susam ve Zambaklar*’ın pek çok baskısının hepsi Ruskin’in tüm eserlerinin ünlü yayıncısı George Allen’ın sahibi olduğu Ruskin Yayınevi’nden çıkmıştır.

ca, aristokratik ve stoacı idealde ve kitaplar ile halk kütüphanelerinin değeri konusundaki ısrarında Londra Kütüphanesi'nin kurucusu olan Carlyle ile yaptığı sohbetlerin yankısını tanıyabiliriz...”

Burada Ruskin'in tezini, tarihsel kökenleriyle ilgilenmeden, sadece kendi içinde tartışmak isteyen bize göre, onu Descartes'ın şu sözleriyle oldukça doğru biçimde özetlememiz mümkün: “Tüm iyi kitapların okunması, geçmiş yüzyıllarda bunları yazmış olan en saygın ve ilginç kişilerle yapılan bir sohbet gibidir.”⁶ Ruskin belki Fransız filozofun bu biraz da yavan düşüncesini bilmiyordu ama konferansın her yerinde gerçekten de onunla karşılaşırız, yalnız konferanslarda bu düşünce İngiltere'nin sisli havasının karıştığı Apolloncu bir altına bulanmıştır, tıpkı görkemiyle onun gözde ressamının peyzajlarını aydınlatan bir altına. “Hadi arkadaşlarımızı seçme arzusuna ve iradesine sahibiz diyelim,” der, “kaçımız bu seçme yetisine sahip veya seçenekler kaçımız için yeterli!.. Tanımak istediğimiz kişileri tanıyamayabiliriz... Belki şans eseri büyük bir şairin gözüne ilişebilir, sesini duyabilir, işinin ehline soru sorabilir hatta güler yüzle karşılık alabiliriz. Kabine Bakanı'yla on dakikacık konuşma fırsatı yakalayabiliriz, belki de öyle yanıltıcı, üstünkörü bir cevap alırız ki keşke sussaydı da hiçbir şey demeseydi diye içimizden geçiririz ya da hayatta bir veya iki kez prensesin yoluna çiçek atma şerefine nail, kraliçenin

6. R. Descartes, *Yöntem Üzerine Konuşma*, Say Y., 2013, s. 13, çev. Murat Erşen. (ç.n.)

hoş bir gülüşüne şahit olabiliriz. Biraz fazlası için yollarımızı, tutkularımızı ve güçlerimizi harcadığımız bu gıpta ettiğimiz anlara karşın, konumumuza bakmaksızın ne zaman istersek bize en iyi şekilde, yürekten cevap veren bir topluluk vardır. Oldukça muazzam ve anlayışlı olmalarından dolayı (bizleri huzurlarına kabul etmek için değil, sırf kendilerine çekebilmek için) etrafımızda bütün gün bekleyen, mütevazı bir şekilde döşenmiş dar bekleme salonlarında, kitaplıklarımızda sabırla duran, hiç önem vermediğimiz, krallar ve devlet adamları topluluğunun bütün bir gün boyunca bize söyleyebilecekleri tek kelimeye bile kulak vermeyiz.”⁷ “Belki bana diyeceksiniz ki,” diye ekler Ruskin “canlılarla çene çalmayı tercih etmenizin sebebi yüzlerini görüyor olmanız, vs.” ve önce bu ilk itirazı sonra da ikincisini çürüterek, okumanın tam olarak etrafımızda tanıma fırsatı bulduklarımızdan çok daha bilge ve ilginç insanlarla bir sohbet olduğunu gösterir. Bu kitaba eklediğim notlarda, okumanın, en bilge insanlarla yapılsa dahi bu şekilde bir sohbe indirgenemeyeceğini, bir kitap ile bir arkadaş arasındaki temel farkın, sahip oldukları bilgelik düzeyi değil onlarla iletişim kurma tarzımız olduğunu göstermeye çalıştım; sohbetin tersine okuma, her birimiz için yalnız kalmayı sürdürürken başka bir düşüncenin iletilmesini kabul buyurmaktan ibarettir, yani bu esnada yalnızken sahip olduğumuz, ama sohbetin hemen dağıttığı zihinsel

7. Ruskin, *Susam ve Zambaklar*, [Aylak Adam Yayınları, 2013, s. 13-14, çev. Emre Murat Bozer]

gücü kullanmayı sürdürür, bir yandan da esinlere açık olmaya, zihnin kendi üzerindeki verimli çalışmasını sürdürmeye devam ederiz. Eğer Ruskin birkaç sayfa ileride dile getirdiği başka gerçeklerden gerekli sonuçları çıkarmış olsaydı, benimkine benzer bir neticeye ulaşacak olması muhtemeldir. Ama elbette o *okuma* düşüncesinin kaynağına gitmeye çalışmadı. Bize okumanın değerini öğretmek için, hemen hemen bütün doğru fikirleri bize gösteren ve bunları derinleştirme işini modern hurafelere bırakan Yunanlara özgü o yalnlıkla Platoncu bir tür güzel efsane anlatmak istemiştir yalnızca. Ama okumanın, özü itibarıyla, yalnızlığın ortasındaki bir iletişimin bu bereketli mucizesi olarak, Ruskin'in söylediklerinden daha fazla, daha başka bir şey olduğuna inansam da, her şeye rağmen zihinsel yaşamımızda okumaya, Ruskin'in ona verir görüldüğü baskın rolü tanıyabileceğimizi sanmıyorum.

Okumanın rolünün sınırları, onun meziyetlerinin doğasından kaynaklanmaktadır. Ve bu meziyetlerin neler olduğunu sormak için yine çocukluk okumalarına uzanacağım. Az önce yemek odasında ateşin başında; sonra odamda, tığ işi kafalık giydirilmiş koltuğa gömülmüş halde; ve ikindinin güzel saatleri boyunca, sonsuz kırların soluklarının yanı başımda sessizce oynamak için çok uzaklardan gelip dalgın burun deliklerime, bazen yorgun gözlerimi kaldırıp baktığım yoncaların ve evliyaotlarının kokusunu tek kelime etmeden sunduğu parktaki fındık ve akdiken ağaçlarının altında okuduğumu gördüğünüz o kitabın üzerine eğilerek gözlerinizle yirmi yıllık mesafeden başlığını

çözmeyi başaramazken, görüşü bu tür algılara daha alışkın olan belleğim size onun ne olduğunu söyleyecektir: Théophile Gautier'nin *Le Captain Fracasse*'i. Bana yapıtın en özgün ve en güzelmiş gibi görünen iki üç cümlesini her şeyin ötesinde seviyordum. Başka bir yazarın bir benzerini yazmış olabileceğini hayal bile edemiyordum. Ama bunların güzelliğinin, Théophile Gautier'nin her ciltte bir iki kez sadece ucundan gösterdiği bir gerçekliğe tekabül ettiğini hissediyordum. Ve bu gerçekliği hiç şüphesiz bütünüyle bildiğini düşündüğüm için, tüm cümleleri bu kadar güzel olan ve haklarında onun fikrini almayı arzu ettiğim şeyleri konu edinen başka kitaplarını da okumak isterdim. "Gülmek doğası itibarıyla acımasız değildir; insanı hayvandan ayırır ve Yunan şairi Homeros'un *Odysséia*'sında görüldüğü üzere, ebediyetin boş vakitleri boyunca Olimposlulara yaraşır şekilde doyasıya gülen ölümsüz ve bahtiyar tanrılara vergidir."⁸ Bu cümle

8. Aslında bu cümle *Le Capitaine Fracasse*'da bulunmaz, en azından bu biçimiyle. "Yunan şairi Homeros'un *Odysséia*'sında görüldüğü üzere" yerine sadece "Homeros'a göre" ifadesi vardır. Ama aynı eserde bulunan "Homeros'ta görüldüğü üzere", "*Odysséia*'da görüldüğü üzere" gibi ifadeler bana aynı ölçüde keyif verdiği için, okuyucu açısından örnek daha çarpıcı olsun diye, doğrusu artık kendileri için dini bir saygı duymadığım bugün, tüm bu güzellikleri tek bir tanesinde eritmeyi uygun buldum. Hem zaten *Le Capitaine Fracasse*'ın başka yerlerinde de, Homeros Yunan şair olarak nitelendirilmiştir ve hiç şüphesiz bu da beni mest etmiştir. Her şeye rağmen, artık bu unutulmuş zevkleri, bunca mucizeyi tek bir cümlede toplayarak ölçüyü kaçırp aşırı gitmediğimden emin olacağım kadar büyük bir kesinlikle tekrar bulamıyorum! Yine

bana gerçekten sarhoşluk veriyordu. Benim için sadece Gautier'nin açığa çıkarabileceği bu ortaçağ sayesinde harikulade bir antik çağ idrak ettiğime inanıyordum. Fakat bilmediğim bir yığın kelime yüzünden bir türlü gözümde canlandıramadığım bir şatonun sıkıcı tasvirinden sonra bunu gizlice söylemek yerine, bütün cilt boyunca bu türden cümleler yazmasını ve bana, kitap bittiğinde de tanımayı ve sevmeyi sürdürebileceğim şeylerden bahsetmesini tercih ederdim. Onun yani hakikati elinde tutan tek bilgenin, çok soğuk bir mart ayı boyunca, ne zaman kitabı kapatsam, sona ermiş okumanın, hareketsizlikte birikmiş güçlerin ve köyün sokaklarında esen canlandırıcı rüzgârın heyecanı içinde, yürüyerek, ayaklarımı vurarak, yollarda koşarak, okumuş olduğum Shakespeare, Saintine, Sophokles, Euripides ve Silvio Pellico hakkında tam olarak ne düşünmem gerektiğini bana söylemesini isterdim. Özellikle de, altıncı sınıfı tekrar ederek mi yoksa geçerek mi ve daha ileride diplomat olarak mı yoksa yüksek mahkemede avukat olarak mı hakikate ulaşmak için daha fazla şansım olduğunu bana söy-

de aşınıya kaçtığımı sanmıyorum. *Capitaine Fracasse*'daki bu cümleyi, ağaçlık yoldaki çakıl taşlarını ayaklarımla çiğnerken nehrin kenarına eğilmiş yoncalara ve Cezayir menekşelerine tekrar ederken büyük coşku duyuyordum ama eğer -ne yazık ki- hiç zevk alamadan bugün yapay olarak bir araya topladığım onca zarafeti Gautier'nin tek bir cümlesinde bulabilseydim bu coşkunun çok daha hoş olacağını düşünmek beni kederlendiriyor.

lesin isterdim. Ama güzelim cümle biter bitmez, benim gözümde dikkat etmeye bile değmeyecek denli önemsiz bir şey olan, “üzerine parmakla harfler çizilecek kadar kalın bir toz tabakasıyla” kaplı bir masayı betimlemeye başlardı; ve Gautier’nin özlemimi daha çok doyuran ve bana nihayet onun tüm düşüncesini öğreten başka hangi kitapları yazdığını kendime sor-⁴mak zorunda kalırdım.

Yazar için “Sonuç” okuyucu içinse ise “Teşvikler” diye adlandırılabilcek olan bölüm, gerçekten de, güzel kitapların (okumanın zihinsel yaşamımızda oynayabileceği asli ve sınırlı rolü anlamamızı sağlayan) en büyük ve harika özelliklerinden biridir. Bizim bilgeliğimizin yazarınıninkinin bittiği yerde başladığını gayet iyi hisseder ve elinden gelen sadece bizde arzular uyandırmak olduğu halde bize yanıtlar vermesini isteriz. O ise bu arzuları bizde ancak, sanatının son çabasının ulaşmasına olanak tanıdığı en yüce güzelliği temaşa etmemizi sağlayarak uyandırabilir. Ama zihinlerin görüşüne dair benzersiz ve de inayete dayalı bir yasa (belki de, hiç kimsenin doğrusunu kabul edemeyeceğimizi ve onu kendi başımıza yaratmamız gerektiğini belirten yasa) dolayısıyla, kitapların bilgeliğinin sonu bize sadece kendimizinkinin başlangıcı olarak görünür, öyle ki bize söyleyebilecekleri her şeyi söyledikleri anda içimizde onların henüz hiçbir şey söylemedikleri duygusunu uyandırırılar. Hem zaten onlara yanıtlayamayacakları sorular sorarsak, aynı zamanda onlardan bizi eğitmeyecek yanıtlar talep etmiş oluruz. Zira şairlerin, kendileri için sadece

şahsi duygularından dolayı anlamlı olan şeylere edebi bir önem atfetmemiz için içimizde uyandırdıkları şey, bir aşk etkisidir. Bize gösterdikleri her tabloda, dünyanın geri kalanından farklı ve bizi tam içine sokmalarını isteyeceğimiz harikulade bir kentin belli belirsiz bir görünüşünü sunuyor gibidirler sadece. Bay Mæterlinck'e ya da Bayan Noailles'e, "yonca ve yaban karanfili" kokulu yol boyunca "modası geçmiş çiçeklerin yetiştiği Zelanda Bahçesi'ne" ve yeryüzünün, kitaplarınızda söz etmediğiniz ama onlar kadar güzel bulduğunuz her yerine "götürün bizi" diyebilmek isterdik. Millet'in *İlkbahar*'ında bize gösterdiği o kırığidip görmek isterdik (zira ressamalar da bizi şairler gibi eğitirler), Bay Claude Monet'nin bizi Seine kıyısındaki Giverny'e, sabahın sisi arasından ancak hayal meyal seçebilmemize izin verdiği bu nehir dirseğine götürmesini isterdik. Oysa, aslında, Bayan Noailles'e, Mæterlinck'e, Millet'e, Claude Monet'ye başka yerlerin değil de bu yolun, bu bahçenin, bu nehir dirseğinin civarından geçme ya da buralarda konaklama fırsatı vererek, onları buraları resimlemeyi seçmeye itmiş olan, ilişkilerindeki ya da ailevi yakınlıklarındaki tesadüflerdir. Bize onları dünyanın geri kalanından başka ve daha güzel gösteren şey, onların dahiye verdikleri izlenimi kendi üzerlerinde kavranamaz bir yansı olarak taşımalarıdır ve bu izlenimin, onların resmettikleri tüm diyarların kayıtsız ve itaatkâr yüzünde bir o kadar benzersiz ve bir o kadar zorba, başıboş dolaştığını görürüz. Bu mekânların bizi cezbeden, düş kırıklığına uğratan ve ötesine gitmek istediğimiz bu.

görüntüsü, adeta derinliği olmayan bir görü meydana getiren bir şeyin -bir tuval üzerinde donup kalmış bir serap- bizzat özüdür. Doymak bilmez gözlerimizin delip geçmek istediği bu sis ise resim sanatının son sözüdür. Sanatçının olduğu gibi yazarın da nihai çabası, bizi evren karşısında meraksız bırakan çirkinlik ve anlamsızlık perdesini bizim için ancak kısmen kaldırmayı başarabilir. O zaman bize şöyle der:

“Bak, bak,
Yonca ve yaban karanfili kokan
Yaşam dolu dar derelerini saran
Aisne ve Oise diyarları.”

“Bak Zelanda’daki eve, bir deniz kabuğu gibi pembe ve parlak. Bak! Görmeyi öğren!” Ve tam o anda yazar gözden kaybolur. Okumanın değeri ve yetersizliği işte budur. Yalnızca bir teşvik olan şeyi bir disiplin haline getirmek ona fazla rol biçmek olur. Okuma zihinsel yaşamın eşiğindedir; bizi bu yaşama sokabilir ama onu teşkil etmez.

Bununla birlikte ruhsal çöküntünün bazı halleri, deyim yerindeyse bazı patolojik halleri vardır ki okuma, yinelenen teşviklerle, tembel bir zihni durmadan zihinsel yaşama yeniden sokmakla görevli bir tür şifalı disiplin haline gelebilir. O zaman kitaplar bu hal içindeki kişi için psikoterapistin bazı sinir hastaları için oynadığı role benzer bir rol oynarlar.

Bilindiği gibi, sinir sistemindeki kimi rahatsızlıklarda, hasta, hiçbir organı etkilenmese de, bir tür is-

teme acziyetine düşer, sanki güçlü, yardımsever bir el uzanmasa tek başına içinden çıkamayacağı ve sonunda eriyip biteceği derin bir batağa saplanmıştı. Beyni, bacakları, akciğerleri, midesi zarar görmemiştir. Çalışma, yürüme, soğukta kalma, yeme konusunda yaşadığı hiçbir gerçek güçlük yoktur. Ama başka türlü gayet iyi gerçekleştirebileceği bu farklı eylemleri istemekten âcizdir. Ve eğer kendisinde bulamadığı dürtüler ona dışarıdan, yani muhtelif organik istemelerinin yavaş yavaş iyileştirileceği güne kadar onun yerine isteyecek bir hekimden gelmezse, iradesindeki atalet kaçınılmaz olarak, sonunda sahip olmadığı hastalıkların dengi haline gelecek organik bir düşkünlükle neticelenecektir. Fakat bu hastalarla karşılaştırılabilecek bazı zihinler vardır ki bir tür tembellik⁹ ya da havailik, bunların,

9. Bunun nüvelerini Fontanes'de görüyorum, Sainte-Beuve onun hakkında şöyle der: "Epikürcü tarafı çok kuvvetliydi... Şu hayli maddiyatçı alışkanlıklar olmasaydı, Fontanes yeteneğiyle çok daha fazlasını ... ve daha kalıcı eserler üretebilirdi." İktidarsız insanın, daima, öyle olmadığını iddia ettiğine dikkat edin. Fontanes şöyle der:

"Onlara inanılacak olursa zaman kaybediyorum,
Yalnız onlar şereflendiriyor bu asrı"

ve çok çalıştığına dair teminat verir.

Coleridge'in durumu daha bile marazidir: "Ne onun çağında ne de belki herhangi başka bir çağda," der Carpenter (*Les Maladies de la Volonté* adlı güzel kitabında Bay Ribot tarafından aktarıldığı gibi), "Coleridge kadar filozofun usamlama gücünü, şairin hayal gücünü vs. bir araya toplayan insan olmamıştır. Buna rağmen, bu denli dikkat çekici yeteneklere sahip olup da, bu kadar az şey ortaya koymuş kimse yoktur:

hakiki zihinsel yaşamın başladığı, benliklerinin derin bölgelerine kendi başlarına inmesini engeller. Bir kez bu yola yöneltiseler orada hakiki zenginlikleri keşfedecek ve bunlardan istifade edecek duruma gelirler ama dışarıdan bu müdahale olmadan daimi bir kendini unutma halinde, onları tüm zevklerin oyuncağı yapan, etraflarını sarıp onları kışkırtan kimselerin düzeyine düşüren bir tür edilgenlik halinde yüzeyde yaşarlar ve çocukluğundan beri, yol kesen haramilerin yaşamını paylaştığından, çok uzun zamandır taşımadığı adını artık hatırlamayan şu kibar beyefendiye benzerler, eğer dışarıdan bir itki onları adeta zorla, kendi başlarına düşünme ve yaratma gücünü birdenbire tekrar bulacakları zihin yaşamına yeniden sokmazsa, en sonunda zihinsel asalete dair her türlü duygu ve hatırayı içlerinde yok ederler. Fakat tembel zihin, kendi içinde bulamadığı ve ona dışarıdan gelmesi gereken bu itkiyi açıktır ki yalnızlıkta kabul buyurur; gördüğümüz gibi, tam da onun içinde diriltmesi gereken bu yaratıcı faaliyeti yalnızlık dışında meydana çıkarmak mümkün değildir. Tembel zihin katışıksız bir yalnızlıktan hiçbir

Kişiliğinin en büyük kusuru, doğal yeteneklerini faydalı biçimde kullanma isteğindeki eksikliktir; öyle ki zihninde hep devasa tasarılar dolandığı halde, bir tekini bile hayata geçirmeyi ciddi ciddi denememiştir. Böylece, meslek yaşamının başından itibaren, ezbere naklettiği şiirler için ona otuz gine vaat eden cömert bir yayıncı bulmuştu. Kendini özgür kılmak için sadece oturup yazmasının gerektiği bu şiirden tek satır bile teslim etmeden her hafta gelip dilenmeyi tercih etti.”

fayda elde edemez, çünkü kendi başına yaratıcı faaliyetini harekete geçirmekten âcizdir. Ama en ulvi sohbetler, en ısrarcı öğütler de hiçbir işe yaramaz, çünkü bu özgün faaliyeti doğrudan yaratamazlar. O halde gerekli olan, bir başkasından geldiği halde bizzat kendi derinliklerimizden doğan bir müdahaledir, bu bir başka zihnin etkisi olsa da yalnızlığın bağrında kabul buyrulur. Fakat, gördüğümüz üzere bu tam da okumanın tarifidir ve yalnızca okumaya uygun düşer. Böylesi zihinler üzerinde faydalı bir etkisi olacak tek disiplin demek ki okumadır: Geometricilerin söylediği gibi, ‘kanıtlanmak istenen de buydu.’¹⁰ Ama yine burada da okuma, kesinlikle kendi şahsi faaliyetimizin yerini alamayacak bir kıskırtma gibi hareket eder yalnızca. Okuma sadece bu kabiliyeti kullanma gücünü bize geri vermekle kalır, tıpkı az yukarıda atıfta bulunduğumuz sinir hastalıklarında, psikoterapistin yaptığıının sadece hastaya zarar görmeden kalan midesini, bacaklarını, beynini kullanma isteğini geri kazandırmak olması gibi. Ya tüm zihinler bu tembellikten, en olmadı bu rehavetten az çok pay aldıkları ya da bazı okumaların ardından gelen coşkunun, illa zorunlu olmasa da, şahsi çalışma üzerinde hayırlı bir etkisi olduğu için, çalışmaya koyulmadan önce güzel bir sayfa okumayı seven birden fazla yazar anılabilir. Emerson’un, Platon’dan yeniden birkaç sayfa okumadan yazmaya başladığı nadirmiştir. Ve Dante, Vergilius’un cennetin eşğine kadar

10. Kesin bir kanıtın sonunda kullanılan bu cümlelerin Latincesi şöyledir: *Quod erat demonstrandum* (Q.E.D.). (ç.n.)

götürdüğü tek şair değildir. Okuma bizim için, sihirli anahtarları bize kendi derinliklerimizde, içlerine giremeyeceğimiz konutların kapısını açan bir kıskırtıcı olduğu sürece, hayatımızdaki rolü de esenlik getiricidir. Tersine, okuma bizi zihnin şahsi yaşamına uyardırmak yerine onun yerini almaya yöneldiği zaman ve hakikat artık bize ancak düşüncemizin içsel gelişimi ve kalbimizin gayreti yoluyla gerçekleştirebileceğimiz bir ideal olarak değil de başkaları tarafından hazırlanmış bal gibi, kitapların sayfaları arasına konmuş maddi bir şey olarak görüldüğü zaman tehlikeli hale gelir; o zaman bize de ona ulaşmak için sadece kitaplıkların raflarına uzanıp, sonra da tam bir beden ve zihin hareketsizliği içinde edilgin biçimde tadına bakma zahmetine katlanmak kalır. Hatta bazen, biraz istisnai ve de göreceğimiz gibi daha az tehlikeli kimi durumlarda, yine dışarıdan geliyormuş gibi kavranan hakikat çok uzakta, erişilmesi güç bir yerde gizlenmiştir. O zaman bazı kişilikler üzerine beklenmedik bir ışık tutabilecek olan şey, ulaşılması zor bazı gizli belgeler, yayınlanmamış bazı mektuplaşmalar ve hatıratlardır. Hakikati kendi içinde aramaktan yorgun düşmüş bir zihin için, onun kendisinin dışında, bir Hollanda manastırında kıskançlıkla muhafaza edilmiş folyo yaprakları arasında bulunduğunu ve ona ulaşmak için zahmete girmek gerekirse, bu zahmetin tamamen maddi olacağını, düşünce açısından büyümlü bir dinlenme olacağını söylemek ne bahtiyarlık, ne dinginliktir. Kuşkusuz uzun bir yolculuk yapmak, kıyıdaki kamışlar bitimsiz bir dalgalanmayla bir eğilip bir kalkarken, rüzgârdan inleyen

sazlıkları mavnayla aşmak gerekecektir; sarmaşıklarla kaplı kilisesi uyuyan kanalların karmaşık ağında yansıyan Dordrecht'te, kayarak giden gemilerin akşamları kırmızı çatıların ve mavi göğün oluşturduğu sıra sıra yansımaları bozduğu Meuse'un yaldızlı, titrek sularında durmak gerekecektir; ama nihayet, yolculuğun sonuna vardığımızda, hakikate ulaşp ulaşamadığımızdan hâlâ emin değilizdir. Bunun için nüfuzlu kimseleri araya sokmak, eski Jansenistler gibi güzel köşeli bir yüzü olan saygıdeğer Utrecht başpiskoposuyla, Amersfoort arşivlerinin sofı muhafızıyla dostluk kurmak gerekecektir. Böyle bir durumda hakikatin fethi, ne yolculukta güçlüklerin ne de müzakerede tehlikelerin eksik olduğu bir tür diplomatik görevin başarısı olarak anlaşılır. Ama ne fark eder ki? Hakikate sahip olmamız kendilerinin iyi niyetine bağlı olan, eski küçük Utrecht kilisesinin tüm üyeleri hoş insanlardır, bunların on yedinci yüzyıla has yüzleri alışıldık davranışlarımızı değiştirir ve mektuplaşma yoluyla bile olsa onlarla ilişkimizi koparmamak çok eğlenceli olacaktır. Zaman zaman bize emarelerini göndermeyi sürdürdükleri saygı, bizi kendi gözümüzde yüceltir ve yolladıkları mektupları birer belge ve nadide birer parça olarak muhafaza ederiz. Günün birinde kitaplarımızdan birini onlara ithaf etmekten geri kalmayız, bu ise size hakikati armağan eden insanlar için yapabileceklerimizin asgarisidir. Manastırın kütüphanesinde yapmak zorunda kalacağımız ve hakikate-elimizden kaçıp kurtulma tehlikesine karşı daha ihtiyatlı davranarak hakkında notlar alacağımız hakikate- ulaşmada

vazgeçilmez başlangıçlar olan bazı araştırmalara ve kısa çalışmalara gelince, bunların bize vereceği zahmetlerden şikâyet etmek kadirbilmezlik olur. Yaşlı manastırın sükûneti ve serinliği çok nefistir; burada rahibeler hâlâ, ziyaretçi odasındaki Rogier van der Weyden resminde başlarına taktıkları görülen beyaz kanatlı yüksek külahlı başlıklardan giyerler; ve biz çalışırken, on yedinci yüzyıl çanları kanalın açık yürekli suyunu öyle şefkatle ıltır ki bir parça solgun güneş, yazın bitiminden beri yapraklarını dökmüş, iki yakadaki kalkan duvarlı evlere asılı aynalara sürtünen iki ağaç sırasının arasında gözlerimizi kamaştırmaya yeter.¹¹

11. Utrecht yakınında bu manastırı aramanın fayda sağlamayacağını ve bütün bu bölümün salt hayal gücünün ürünü olduğunu söylememe gerek yok. Yine de bunu bana esinlendiren Bay Léon Séché'nin Sainte-Beuve üzerine eserinde yer alan şu satırlardır: "(Sainte-Beuve) Liège'de bulunduğu sırada bir gün küçük Utrecht kilisesiyle tanışıklık kurmayı geçirdi aklından. Biraz geç olmuştu ama Utrecht Paris'ten hayli uzaktı ve *Volupté*'nin [Şehvet] ona Amersfoort arşivlerinin iki kanatlı kapısını açmaya yetip yetmediğini bilmiyorum. Bundan biraz şüpheliyim, zira ona ait *Port-Royal*'in ilk iki cildinden sonra bile, o sıra arşivlerin muhafızı vs. olan sofu âlim Sainte-Beuve, iyi yürekli papaz Karsten'den bazı karton kutuları arayıp göz atma iznini zorlukla elde etti... *Port-Royal*'in ikinci baskısını açın, Sainte-Beuve'in Bay Karsten'e nasıl müteşekkir olduğunu göreceksiniz." (Léon Séché, *Saint-Beuve*, cilt 1, ss. 229 ve devamı). Seyahatin ayrıntılarına gelince, hepsi gerçek izlenimlere dayanıyor. Utrecht'e gitmek için Dordrecht'ten geçiliyor mu bilmiyorum ama Dordrecht'i gördüğüm gibi tasvir ettim. Utrecht'e değil Vollandam'a giderken yaptım karışlar arasında mavnayla yolculuğumu. Utrecht'e yerleş-

Düşüncenin çağrılarına sağır ama dış etkiler karşısında uysal bir hakikate, belki de ne olduğunu anlamadan ona maddi olarak sahip olanlar tarafından ellerinize teslim edilen tavsiye mektuplarıyla elde edilen bir hakikate, bir deftere kaydedilebilen hakikate dair bu anlayış, bu hakikat anlayışı yine de hepsinin en tehlikelisi olmaktan uzaktır. Zira çoğu kez tarihçi için, hatta âlim için, bir kitabın içinde uzaklarda aradıkları bu hakikat, doğrusunu söylemek gerekirse, bizzat hakikatin kendisi olmaktan ziyade onun göstergesi ya da kanıtıdır, dolayısıyla bu hakikat, haber verdiği ya da teyit ettiği (ve en azından tarihçi ya da âlimin zihninin bireysel bir yaratımı olan) başka bir hakikate yol açar. Edebiyatçı içinse durum böyle değildir. O, okumak için okur, okuduğunu aklında tutmak için okur. Ona göre kitap, o göksel bahçenin kapılarını açar açmaz kanatlanıp uçan bir melek değil, kendisi için tapındığı, uyandırdığı düşüncelerden gerçek bir saygınlık kazanmak yerine onu çevreleyen her şeye sahte bir saygınlık bulaştıran hareketsiz bir puttur. Edebiyatçı, Villehardouin’de ya da Boccaccio’da geçen falanca ismi onurlandırmak, Vergilius’ta tasvir edilen falanca âdeta hayranlığını göstermek için gülümseyerek bu sahte saygınlıktan destek ister.¹² Öz-

tirdiğim kanal Delft’tedir. Beaune Hastanesi’nde bir van der Weyden tablosu ve sanırım Flandres’ten gelen bir tarikata mensup rahibeleri gördüm, bunlar hâlâ Roger van der Weyden’inkinde değil Hollanda’da gördüğüm başka tablolardeki başlıkların aynısını takıyorlardı.

12. Saf züppelek daha masumdur. Atalarından biri Haçlı

gün bir işleyişi olmayan zihni kitaplardan kendisini daha güçlü kılabilcek özü damıtmayı bilemez; onun için özüksenebilir bir element, bir yaşam ilkesi olmak yerine, sadece yabancı bir cisim, bir ölüm ilkesi olan, bozulmamış biçimleriyle doldurur kafasını. Bu beğeni, kitaplara duyulan bu türden fetişist bir saygıyı sağlıklı olarak nitelendirirken, bunu, var olmayan kusursuz bir zihnin ideal alışkanlıklarına nazaran ve canlı varlıklarda pek karşılaşmadığı düzgün çalışan organların işleyişini tarif eden fizyolojistler gibi yaptığını söylememe gerek yok herhalde. Ne kusursuz zihinlerin ne de tamamıyla sağlıklı bedenlerin olduğu gerçek hayatta ise, tam aksine, büyük zihinler diye adlandırdığımız kişiler tıpkı diğer insanlar gibi bu “edebiyat hastalığına” tutulmuşlardır. Diğerlerinden daha fazla tutuldukları bile söylenebilir. Öyle görünüyor ki

Seferleri'ne katılmış diye birisinin meclisinde bulunmaktan zevk duymak, gösterişçiliktir, zekânın bununla hiç alakası yoktur. Ancak büyükbabasının ismi Alfred de Vigny'de ya da Chateaubriand'ta sık sık geçtiği için ya da (itiraf etmeliyim ki benim için karşı konulmaz bir ayartıdan söz edeceğim şimdi) Notre-Dame d'Amiens Katedrali'ndeki büyük gülbezeğinde ailesinin arması yer alan (gerçi burada sözü edilen hanımefendi bu olmadan da büyük bir hayranlığa layıktır) birinin meclisinde bulunmaktan zevk duyduğunuzda, işte entelektüel günah o zaman başlar. Bunu başka bir yerde zaten uzun uzadıya çözümlediğim için, bu konuda söyleyecek daha çok sözüm olsa da, burada üzerinde daha fazla durmaya lüzum görmüyorum.

kitaplardan alınan lezzet, zekâ ile kol kola gitmektedir, onun birazcık altında ama aynı gövde üzerinde, tıpkı her tutkuya, onun nesnesini kuşatan, onunla bir ilişkisi olan, o olmadığında bile onun hakkında konuşan şeyi yeğlemenin eşlik etmesi gibi. Bundan ötürü, en büyük yazarlar, kendi düşünceleriyle doğrudan temasta olmadıkları saatlerde, kitapların oluşturduğu toplulukla birlikte olmaktan keyif alırlar. Dahası, zaten bu kitaplar bilhassa onlar için yazılmamış mıdır? Avam için gizli kalan bin bir güzelliğin örtüsünü onlar için kaldırmazlar mı? Doğrusu, daha üstün zekâların kitap kurdu diye adlandırılmaları, kitapseverliğin bir kusur olmadığını kanıtlamaz kesinlikle. Vasat insanların çoğunlukla çalışkan, zekilerinse çoğunlukla tembel olması gerçeğinden, çalışmanın zihin için tembellikten daha iyi bir disiplin olmadığı sonucuna varılamaz. Buna rağmen, önemli bir insanda bizdeki kusurlardan birine rastlamak bizi daima bunun esasında adı konmamış bir hususiyet olup olmadığını sorgulamaya iter ve Hugo'nun, Quintus-Curtius'u, Tacitus'u ve Justianus'u ezbere bildiğini, eğer karşısında bir sözcüğün meşruluğuna itiraz edilirse, gerçek bir âlimliğe delalet eden alıntılarla o sözcüğün ta kökenine kadar şeceresini çıkarabilecek durumda olduğunu öğrenmek bizi keyiflendirir.¹³ (Bu allameliğin, küçük bir ateşi söndürdüğü halde büyük bir ateşi alevlendiren bir çalı çırpı demeti gibi, onda dehayı boğmak yerine

13. Paul Stapfer: *Souvenirs sur Victor Hugo*, *La Revue de Paris*'te yayınlanmıştır.

nasıl beslediğini başka bir yerde göstermiştim.) Bize göre edibin karşıtı olan ve zihni her daim arı kovanlarının, çiçek tarhlarının ya da yeşilliklerin ulaştırdığı bin bir türlü adsız duygulanıma açık olan Mæterlinck, Jacob Cats'ın ya da Peder Sandeurs'un eski bir baskısını süsleyen gravürleri bize bir meraklı olarak tasvir ettiği zaman, allameliğin ve neredeyse kitapseverliğin tehlikeleri konusunda bizi adamakıllı rahatlatır. Zaten bu tehlikeler, var olduklarında, zekâdan ziyade duyarlılığı tehdit ettiklerinden, deyim yerindeyse faydalı okuma kapasitesi hayal gücüne dayalı yazarlardan ziyade düşünürlerde çok daha büyüktür. Örneğin Schopenhauer bize, canlılığı en muazzam okumayı dahi kolayca taşıyan böyle bir zihnin suretini sunar, çünkü her yeni bilgi derhal gerçeklik payına, içerdiği yaşantı miktarına indirgenir.

Schopenhauer, ardından hemen bir sürü alıntıyla desteklemeksizin, asla bir görüş ileri sürmez, ama anılan metinlerin onun için sadece birer örnek, kendi düşüncesinin izlerini keşfetmeyi sevdiği, ama onu kesinlikle esinlendirmemiş, girizgâh babında bilinçdışı anıştırmalar oldukları hissedilir. *İstem ve Tasarım Olarak Dünya*'dan bir sayfa hatırlıyorum, arka arkaya belki yirmi alıntı vardı. Konu kötümserlikti (doğal olarak alıntıları kısaltıyorum): “Voltaire, *Candide*'de, iyimserliğe alaycı bir şekilde savaş açar. Byron ise, *Cain*'de, bunu kendine has trajik tarzıyla yapar. Herodotus, Trakyalıların yeni doğanları ağıtlarla karşıladıklarını ve her ölüme sevindiklerini anlatır. Plutarkhos'un bize aktardığı güzel dizelerde ifade

edilen de budur: *Lugere genitum, tanta qui intravit mala, etc.*¹⁴ Meksikalıların dilekte bulunma âdetlerini vs. buna atfetmek gerekir ve Swift de (Walter Scott'ın onun hakkında yazdığı biyografiye inanacak olursak) gençliğinden beri âdeti gereği doğumgününü bir keder günü olarak kutladığı zaman aynı duyguya uygun davranıyordu. Herkes *Sokrates'in Savunması*'nda Platon'un ölümün hayran olunacak bir hayır olduğunu söylediği bölümü bilir. Herakleitos'un bir özdeyişi de aynı görüşü paylaşır: *Vitæ nomen quidem est vita, opus autem mors.*¹⁵ Theognis'in güzel dizelerine gelince, onlar da ünlüdür: *Optima sors homini natum non esse, etc.*¹⁶ Sofokles, *Oidipus Collonus*'ta (1224), bunun özetini şöyle verir: *Natum non esse sortes vincit alias omnes, etc.*¹⁷ Euripides şöyle der: *Omnis hominum vita est plena dolore*¹⁸ (*Hippolyte*, 189), ve Homeros bunu zaten daha önce söylemiştir: *Non enim quidquam alicubi est calamitosius homine omnium, quotquot super terram spirant, etc.*¹⁹ Yine Plinius da aynı şeyi söylemiştir: *Nullum melius esse tempestiva morte.*²⁰ Shakespeare bu sözleri yaşlı kral

14. Yeni doğana merhamet edin, çünkü sayısız kötülükle karşılaşacaktır. (y.n.)

15. Hayat, hayat ismiyle anılır ama gerçekte ölümdür o. (y.n.)

16. Doğmamış olmak insan için en iyi şey olurdu. (y.n.)

17. Hiç doğmamış olmak en iyisidir. (y.n.)

18. İnsanın tüm yaşamı acılarla doludur. (y.n.)

19. Şu dünyada soluk alan ve sürünenler arasında insandan daha acınası bir varlık yoktur. (y.n.)

20. Hiçbir şey vakitli bir ölümden daha değerli değildir. (y.n.)

IV. Henry'nin dudaklarına yerleştirir: O, *if this were seen – The happiest youth, – Would shut the book and sit him down and die.*²¹ Nihayet Byron: *Tis someting better not to be.*²² Balthazar Gracian, Criticon'da, bize varoluşu en karanlık renklerle resmeder vs..."²³ Schopenhauer'ın beni çok uzaklara sürüklemesine izin verseydim, bu küçük tanıtılamayı, *Yaşam Bilgeliği Üzerine Aforizmalar*'ın yardımıyla tamamlamaktan zevk duyardım; bu kitap, bildiğim tüm eserler arasında belki de, bir yazarda, en geniş okumanın yanı sıra en büyük özgünlüğü gerektiren kitaptır, öyle ki her sayfanın pek çok alıntı kapsadığı bu kitabın başında, Schopenhauer tüm ciddiyetiyle şunu yazabilmiştir: "Derleme benim işim değildir."

Kuşkusuz, dostluk, bireyleri ilgilendiren dostluk boş bir şeydir ve okuma da bir dostluktur. Ama en azından samimi bir dostluktur ve bir ölüye, olmayan birine hitap etmesi, ona yansız, neredeyse dokunaklı bir hava verir. Dahası bu, tüm diğer dostlukları çirkinleştiren her şeyden azade bir dostluktur. Biz hayatta olanlar, hepimiz sadece henüz göreve başlamamış ölümler olduğumuzdan, tüm bu kibarlıklar, evin girişinde gösterilen, adına hürmet, minnet, fedakârlık dediğimiz ama içine onca yalan karıştırdığımız tüm

21. Ah bir anlayabilseydi - En mutlu genç bile - Kitabı kapar, oturup ölümü beklerdi. (y.n.)

22. Olmamak daha iyi bir şeydir. (y.n.)

23. Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung* [*İstem ve Tasarım Olarak Dünya*] ('Yaşamın Beyhudeliği ve Sefaleti Üstüne' bölümü).

bu selamlamalar kısır ve yorucudur. Dahası -sempati, hayranlık, şükran dolayısıyla kurduğumuz ilk ilişkilerden itibaren- ağzımızdan çıkan ilk sözler, yazdığımız ilk mektuplar, etrafımızda, daha sonra kurduğumuz dostluklarda artık kendimizi kurtaramayacağımız bir alışkanlıklar ağının, gerçek bir varoluş tarzının ilk ip-liklerini örерler; tüm bu zaman boyunca ağzımızdan çıkan aşırı sözlerin, ödemek zorunda olduğumuz borç senetleri olarak kaldığını ya da protesto yemelerine izin verdiğimiz için hayatımız boyunca pişmanlıklarla bunları çok daha pahalıya ödeyeceğimizi söylemeye bile gerek yok. Okumada, dostluk aniden ilk saflığına götürülür. Kitaplarla nezaket olmaz. Akşamı bu dostlarla geçiriyorsak, bunu gerçekten arzu ettiğimiz içindir. En azından onlardan ancak üzüntüyle ayrılırız. Ve onları terk ettiğimiz zaman, dostluğu bozan ‘Bizim hakkımızda ne düşündüler acaba?’, ‘Düşüncesizlik etmedik ya?’, ‘Bizden hoşlandılar mı?’ gibi düşüncelerden hiçbirisi olmadığı gibi bir başkası için unutulma korkusu da yoktur. Dostlukla ilgili tüm bu telaşlar okuma denen bu saf ve dingin dostluğun eşiğinde sona erer. Hürmet de söz konusu değildir; eğer gülünç buluyorsak Molière’in söylediklerine güleriz; bizi sıktıysa, sıkılmış görünmekten çekinmeyiz ve onunla olmak canımıza tak ettiğinde, ne dehası ne de ünü onu birdenbire yerine koymaktan bizi alıkoymaz. Bu saf dostluğun atmosferi, sözden daha saf olan sükûttur. Zira başkaları için konuşur, kendimiz için susarız. Bu yüzden sessizlik, sözden farklı olarak, kusurlarımızın, riyakârlığımızın izini taşımaz. Saftır,

gerçekten bir atmosferdir. Yazarın düşüncesi ile bizimkisi arasına, farklı bencilliklerimizin düşünceye boyun eğmeyen kaçınılmaz unsurlarını koymaz. Kitabın bizzat dili saftır (eğer kitap bu ada layıkça), kitaba onun sadık imgesini verinceye kadar ondan kendisi olmayan her şeyi çıkaran yazarın düşüncesi tarafından saydam kılınmıştır; her cümle, esasında, diğerlerine benzer, zira hepsi tek bir kişiliğin biricik sesi tarafından söylenmiştir; buradan, yaşamdaki ilişkilerimizle ve bu ilişkilerin düşünceye karıştırdığı ona yabancı unsurlarla uzlaşmaz olan ve yazarın düşünce çizgisini, bu dingin aynada yansıyan fizyonomisinin hatlarını anında izlememize olanak tanıyan bir tür süreklilik doğar. Hayranlık verici olmalarına ihtiyaç duymadan her bir yazarın özelliklerinden sırasıyla kâim almayı biliriz, zira bu derin resimleri ayırt etmek ve onları bencillik içermeyen, kaçamaksız bir dostlukla, kendi içimizdeymişçesine sevmek zihin için büyük bir keyiftir. Örneğin bir Gautier, beğeni sahibi, sıradan iyi bir akranımız gibi hoşumuza gider. (Herhangi birinin onu sanatta mükemmelliğin temsilcisi olarak görebilmiş olduğunu düşünmek bizi eğlendirir.) Onun zihinsel gücünü abartmayız ve her cümlesi, farkına varmadan, kişiliğinin zarafeti ve neşesiyle dolu çizgisini vurgulayan ve sürdüren *İspanya'ya Seyahat* adlı eserinde (kelimeler bu kişiliği çizmek için kendiliklerinden sıraya girerler, çünkü onları seçen ve bu düzene sokan odur), bütünüyle tasvir etmeden tek bir biçimin bile geçip gitmesine izin vermeme konusunda kendini mecbur hissetmesini ve bu tasvire illâ, hoş ya da güçlü

herhangi bir izlenimden doğmadığı için bize kesinlikle cazip gelmeyen bir karşılaştırma eklemesini gerçek sanatın çok uzağında bulmaktan kendimizi alamayız. Çeşitli mahsuller veren köyü, “şu pantolon ve yelek örneklerinin yapıştırıldığı terzi kartları” ile karşılaştırdığında ve Paris’ten Angoulême’e kadar hayranlık uyandıracak hiçbir şeyin olmadığını söylediğinde, hayal gücünün acınası kuruluğunu suçlamaktan fazlası gelmez elimizden. Katedrali ziyaret etmek için Chartre’ye gitme zahmetine bile girmeyen şu ateşli gotik hayranlığına ise güler geçeriz.²⁴

O ne keyif, ne zevk! Bu neşe dolu ahababı atıldığı maceralarda nasıl da bayıla bayıla izleriz; öylesine sevimlidir ki etrafındaki her şey bizim için de sevimli hale gelir. “Altın gibi parlayan” güzel gemisinin küpeştesinde fırtınaya tutulan kumandan Lebarbier de Tinan’ın yanında geçirdiği birkaç günden sonra, bize bu hoş denizci hakkında tek bir kelime daha etmemesine ve akıbetinin ne olduğunu anlatmadan bizi temelli ondan ayırmasına üzülürüz.²⁵ Ondaki palavracı nesenin ve yaşadığı melankolilerin, bir gazetecinin biraz hırpani alışkanlıkları olduğunu hissederiz. Ama tüm

24. “Chartres’dan katedrali göremeden geçtiğime pişmanım.” (*Voyage en Espagne*, s. 2).

25. Bana söylendiğine göre, adı sanatçılar için hâlâ tanınan Bayan Pochet de Tinan’ın babası ve parlak süvari yüzbaşısının büyükbabası, ünlü amiral de Tinan olmuş. -Gaëte önlerindeyken II. François ile Naples kraliçesine bir süre ikmal yapıp istihbarat sağlayan da sanırım oydu. *Bkz.* Pierre de la Gorce, *Histoire du second Empire* [İkinci İmparatorluğun Tarihi].

bunlara aldırılmaz, o ne istiyorsa yaparız, aklıktan ve uykusuzluktan ölmüş, iliklerine kadar ıslanmış halde içeri girdiğinde eğlenir ve kendi kuşağından vaktinden önce ölmüş insanların adlarını bir tefrika yazarının hüznüyle saydığında üzülürüz. Onun hakkında, cümlelerin o hiç farkına varmadan fizyonomisini çizdiğini söyleriz; zira kelimeler, kendi özüne yakınlıklarına göre düşüncemiz tarafından değil kendimizi betimleme arzumuz tarafından seçildiklerinde, bizi değil bu arzuyu temsil ederler. Fromentin ve Musset, tüm yeteneklerine rağmen, portrelerini gelecek kuşaklara bırakmak istediklerinden, onu çok vasat resmetmişlerdir; yine de bu yönleriyle bile çok ilgimizi çekerler, zira başarısızlıkları öğreticidir. Öyle ki bir kitap güçlü bir şahsiyetin aynası olmadığında bile hâlâ zihnin tuhaf kusurlarının aynasıdır. Fromentin'in ya da Musset'nin bir kitabına gömüldüğümüzde, ilkinin belli bir "seçkinlik" içinde aslında ne denli sınırlı ve bön olduğunu, ikincisinin belagatininse nasıl boş olduğunu görürüz.

Eğer kitaplardan alınan lezzet zekâ ile artıyorsa, tehlikeleri de, görmüş olduğumuz gibi, zekâyla birlikte azalır. Özgün bir zihin okumayı kendi şahsi etkinliğine nasıl tabi kılacağını bilir. Okuma onun için oyalanma araçlarının en soylusundan ve özellikle de en soyluluk vereninden daha fazlası değildir, zihnin "adabını" sadece okuma ve bilgi kazandırır. Duyarlılığımızın ve zekâmızın gücünü ancak, kendi içimizde, ruhsal yaşamımızın derinliklerinde geliştirebiliriz. Ama zihin, okumayı teşkil eden başka zihinlerle bu te-

mas içinde “şekillenir”. Okumuşlar, her şeye rağmen, zekâ bakımından üstün nitelikli insanlar olmayı sürdürürler ve bazı kitapları, edebiyat biliminin bazı hususiyetlerini bilmemek, deha sahibi bir insanda bile, daima zihinsel aleladelîğin bir emaresi olarak kalır. Seçkinlik ve asalet, düşünce alanında da, bir tür görgü kuralları farmasonluğundan ve gelenekleri miras almaktan oluşur.²⁶

Bu okuma lezzeti ve eğlencesi içinde, büyük yazarların tercihi çok geçmeden antikçağın kitaplarına kayar. Kendi çağdaşlarına en “romantik” görünenler bile klasiklerden başka pek bir şey okumazlar. Victor Hugo ile yapılan söyleşide, okumalarından bahsederken, adı en çok geçenler Molière, Horatius, Ovidius, Regnard’dır. Yazarlar arasında okumaya en az düşkün olan ve tamamen modernlik ve yaşamla dolu eserleri bütün klasik mirası reddetmiş görünen Alphonse Daudet, durmadan Pascal, Montaigne, Diderot, Tacitus okur, onlardan alıntı yapar, onları yorumlar.²⁷ Hatta

26. Üstelik, gerçek seçkinlik daima, sadece aynı âdetleri bilen seçkin kişilere hitap ediyormuş gibi görünür ve “açıklamada bulunmaz”. Anatole France’ın bir kitabı bir yığın âlimane bilgiyi örtük olarak ifade eder, avamın fark etmediği ve, başka güzellikleri dışında, kitabın eşsiz soyluluğunu meydana getiren sürekli imalarda bulunur.

27. Kuşkusuz bu yüzden, çoğu kez, büyük bir yazar eleştiri yazdığında, eski eserlerin yeni baskılarından çokça söz ederken çağdaş kitaplara pek değinmez. Sainte-Beuve’ün *Lundis* [Pazartesi Konuşmaları] ve Anatole France’ın *Vie littéraire* [Edebi Yaşam]’ları buna örnektir. Ama Anatole France çağdaşlarını şaşılacak derecede yargılamak, Sainte-Beuve’ün kendi zamanının bütün büyük yazarları hakkında yanlış hü-

klasikler ile romantikler arasındaki eski ayrımı, aslında çok kısmi olan bu yoruma göre belki de yenileyerek neredeyse denilebilir ki romantik olanlar okuyan ahalidir (akıllı olanları pek tabii), oysa üstatlar (hatta romantik denen üstatlar, romantik okurların gözdesi olan üstatlar) klasiktir. (Bu saptama tüm sanat dalları için genişletilebilir. Ahali Bay Vincent d'Indy'nin müziğini dinlemeye gider, Bay Vincent d'Indy, Monsigny'ninkini yeniden okur.²⁸ Halk, Bay Vaillard'ın

küm verdiği söylenebilir. Şahsi kinlerinin gözünü kör ettiğine kimse itiraz etmeyecektir. Stendhal'i romancı olarak inanılmaz bir biçimde aşağıladıktan sonra, hakkında söylenecek başka iyi bir şey yokmuş gibi, telâfi kabilinde, insan olarak tevazusunu, nazik davranışlarını yüceltir! Saint-Beuve'ün kendi dönemine ilişkin bu körlüğü, basiretliklik ve ileri görüşlülük iddialarıyla tam bir tezat teşkil eder. *Chateaubriand et son groupe littéraire* [Chateaubriand ve Edebi Çevresi] adlı eserinde şöyle der: "Racine ve Bossuet hakkında herkes kolayca hüküm verir... Ama yargıcın feraseti, eleştirmenin idrakı kendisini bilhassa henüz halk tarafından muhakeme edilmemiş yeni yazılarda ispat eder. İlk bakışta hüküm vermek, sezmek, öncülük etmek, işte eleştirel kabiliyet budur. Ne kadar az insan buna sahip."

28. Buna karşılık, klasikleri "romantikler"den daha iyi yorumlayan yoktur. Gerçekten de klasik eserleri okumayı yalnız romantikler bilir, çünkü onları nasıl yazıldılarsa öyle, yani romantik olarak okurlar, çünkü, bir şairi ya da bir nesir yazarını doğru okumak için, insanın kendisinin de âlim değil ama şair ya da nesir yazarı olması gerekir. En az "romantik" eserler için geçerlidir bu. Boileau'nun güzel dizelerine dikkatimizi çeken retorik profesörleri değil Victor Hugo'dur:

"Ve onun güzelliğiyle kirlenmiş dört mendil içinde gönder çamaşırcıya güllerini ve zambaklarını."

ve Bay Maurice Denis'in sergilerine giderken onlar Louvre'a giderler.) Bu hiç kuşkusuz şundan ileri gelir: Özgün yazar ve sanatçıların halk için erişilebilir ve arzulanır kıldığı bu çağdaş düşünce belli bir ölçüde kendilerinden öyle bir parçayı oluşturur ki farklı bir düşünce onları daha çok eğlendirir. Bu farklı düşünce onlardan, kendisine yaklaşabilmeleri için, daha fazla çaba talep eder ve onlara daha fazla haz verir; kitap okurken biraz kendi dışımıza çıkmayı, seyahat etmeyi daima severiz.

Ama sonuç olarak, büyük zihinlerin eski eserleri yeğ tutmasını atfetmeyi tercih ettiğim başka bir neden vardır.²⁹ Çünkü bunlar biçim için, çağdaş eserlerden farklı olarak, sadece onları yaratan zihnin içlerine koyduğu güzellikten ibaret değildir. Eski eserler, biz-

Bu da Anatole France:

*"Yeni doğan piyeslerindeki cehalet ve hata
Markinin esvaplari, kontesin elbiseleri içinde"*

La Renaissance latine'in son sayısı (15 Mayıs 1905), bu tas-lakları düzeltirken, güzel sanatlarla ilgili bu tespiti yeni bir örnekle genişletme imkânı verdi bana. Gerçekten de, bu sayı bize Bay Rodin'deki gerçek Yunan heykelticiliği yorumcusunu gösteriyor (Bay Mauclair'in makalesi).

29. Kendileri bu yeğlemenin genelde tesadüfi olduğuna inanırlar: Rastlantı eseri en güzel kitapların eski yazarlar tarafından yazılmış bulunduğunu varsayarlar ve kuşkusuz bu olabilir çünkü okuduğumuz eski kitaplar çağdaş döneme nazaran çok daha geniş olan geçmişin bütününden seçilmiştir. Ancak bir şekilde tesadüfi olan bu sebep bu denli yaygın bir zihinsel tavrı açıklamaya yetmez.

zat cevherlerinin, yani yazıldıkları dilin, adeta yaşamın aynası olmasından dolayı daha heyecan verici başka bir güzellik taşırlar. XV. yüzyıla ait hastanesini, kuyusuyla, çamaşırhanesiyle, kaplamalı ve boyalı çatma tonozuyla, dövme kurşundan sivri uçlu narin çubukların taçlandığı tavan pencereleriyle delinmiş yüksek kalkanlı çatısıyla, bozulmadan muhafaza eden Beaune gibi bir şehirde dolaşmaktan hayli mutluluk duyulur (Tüm bunlar, bir dönemin yok olup giderken sanki orada unuttuğu şeylerdir, sadece o döneme ait olan şeylerdir, çünkü ardından gelen hiçbir dönem benzerlerinin doğduğunu görmemiştir.); Racine'in bir trajedisinin ya da Saint-Simon'un bir cildinin ortasından aylak aylak gezinirken de yine bu mutluluktan bir parça hissederiz. Zira bunlar, artık var olmayan âdetlerin ya da hissetme biçimlerinin anısını muhafaza eden, ortadan kalkmış en güzel dilsel biçimler ile günümüze ait hiçbir şeyin kendisine benzemediği ve sadece zamanın üzerinden geçip giderken renklerini daha da güzelleştirdiği geçmişin baki izlerini içerirler. Racine'in bir trajedisi, Saint-Simon'un anılarının bir cildi artık yapılmayan güzel eşyalara benzerler. Büyük sanatçıların, sevimliliğini parlatan ve doğuştan gelen gücünü ortaya çıkaran bir özgürlükle bu eserleri oyup biçimlendirmek için kullandığı dil, eski zaman işçilerinin yararlandığı ama bugün artık kullanılmayan bazı mermerlerin görünüşü gibi heyecanlandırır bizi. Kuşkusuz böylesi eski binaların bazılarında, taş, heykeltıraşın düşüncesini sadık biçimde muhafaza etmiştir, ama aynı zamanda, heykeltıraş sayesinde,

bugün bilinmeyen türde bir taş, heykeltıraşın ondan nasıl elde edileceğini bildiği bütün renklerle bezenmiş halde bizim için korunmuş, ortaya çıkarılmış, ahenge kavuşturulmuştur. Racine'in dizelerinde karşılaşmaktan hoşlandığımız şey, XVII. yüzyıl Fransa'sının canlı sentaksı -ve onun içindeki kaybolmuş görenekler ve düşünce kıvraklığıdır. Tuhaflığına ve gözüpekliğine kadar tanıdık olan bu dil kıvraklıklarında bizi heyecanlandıran şey, bu sentaksın, öylesine içten öylesine narin yontma kalemi tarafından açığa çıkarılmış, itibar kazandırılmış, güzelleştirilmiş biçimlerinin ta kendileridir; bunların kaba desenlerinin, en tatlı ve en dokunaklı pasajlarda, bir ok gibi hızla geçip gittiğini ya da güzel, kesik satırlar halinde geri döndüğünü görürüz.³⁰ Bozulmadan kalmış eski bir kenti ziyaret eder

30. Sanırım, örneğin Racine'in *Andromaque*'ındaki

"Neden öldürmeli onu? Ne yaptı ki? Neye dayanarak? [Hangi sıfatla?]

Sana bunu kim söyledi?"

dizelerinde genelde bulduğumuz cazibe tam da sentaksın alışlagelmiş bağının bilerek koparılmasından ileri gelir. *Neye dayanarak?* [Hangi sıfatla] ifadesi yalnızca hemen ondan önce gelen "Ne yaptı ki?" sorusuyla değil aynı zamanda "Neden öldürmeli onu?" sorusuna da bağlanır. Ve "Sana bunu kim söyledi?" sorusu da "öldürme" ile ilişkilidir. *Andromaque*'dan: "Kim söyledi size, Beyefendi, onun beni küçümsediğini" gibi bir başka dize hatırlanırsa, "Sana bunu kim söyledi?" ifadesinin "Kim söyledi sana, onu öldürmeni" diye alınabileceğini varsaymak mümkündür. İfadenin zikzakları (yukarıda değindiğim tekrarlı, kesik satır) anlamı hayli belirsizleştirmekten geri kalmaz, öyle ki düzgün söylemekten

gibi Racine'in eserlerinde görmeye gittiğimiz şey, doğrudan doğruya geçmişin yaşamından alınma bu artık

çok sözlerinin açıklığına ihtimam gösteren büyük bir aktrisin düpedüz "Neden öldürmeli onu? Neye dayanarak? Ne yaptı ki" dediğini işitmiştim. Racine'in en ünlü dizeleri aslında böyledir, çünkü yumuşaklığın iki kıyısı arasına cüretkâr bir köprü gibi atılmış dilin tanıdık gözüpekliliği bizi cezbeder. "Vefasız, sevdim seni, *bir de sadık olsan neler yapardım.*" Neredeyse alelaide olan basitliği, anlama, tıpkı Mantegna'nın resimlerindeki bazı yüzlerde olduğu gibi, öyle tatlı bir doluluk, öyle güzel renkler veren bu ifadelerle karşılaşmak ne büyük zevktir.

*"Ve çılgın bir aşka yelken açtı gençliğim..
Uyuşmayı beceremeyen üç kalbi bir araya getirelim"*

İşte bu yüzden klasik yazarlardan seçilmiş parçalarla yetinmeyip metinlerini okumak gerekir. Yazarların meşhur sayfaları çoğu kez, parçanın neredeyse evrensel nitelikteki güzelliğinin, dillerinin bu samimi dokusunu gölgede bıraktığı sayfalardır. Gluck'un müziğine has özün, yüce havasında, resitatiflerinin falanca kadansındaki kadar aşikâr olduğunu sanmıyorum, bunların ahengi, onun tüm naif ağırlığını ve seçkinliğini sergileyen istemsiz bir ses perdesine düştüğünde, dehasının sesinin sedası gibidir, ne zaman dinlesek adeta nefesini tutar. Venedik'teki Saint-Marc Katedrali'nin fotoğraflarını görenler (ki anıtın sadece dışından bahsediyorum), bu kubbeli kilise hakkında bir fikre sahip olduklarını sanabilirler, oysa ki ancak gülümseyen kolonlarının alacalı bulacalı perdesine elle dokunabilecek kadar yaklaşıncı, ancak sütun başlıklarında sadece yakından fark edilen sarmal yaprakların ve tünemiş kuşların yaydığı tuhaf ve ağır gücü görünce, ancak bir de meydanda bakarak bu basık anıta ve "sergi sarayı" görünümüne sahip çiçekli sütunları ve bayramlık dekoruyla boydan boya cephesine dair bir izlenim edinince, anlam dolu ama hiçbir fotoğrafçının yakalayamayacağı tali hatlarında onun hakiki ve karmaşık bireyselliğinin ışıdığı hissedilir.

mazide kalmış biçimlerdir. Dilin bu biçimleri karşısında, mimarının aynı şekilde ortadan kalkmış biçimleri karşısında kapıldığımız heyecanı duyar, yalnızca onları biçimlendiren geçmişin bize miras bıraktığı nadir ve muhteşem örneklerine hayran oluruz: örneğin eski kent surları, burçlar ve kaleler, kiliselerin vaftizhaneleri; örneğin manastırın yanında veya atriyum gömütlüğünün altında yer alan, içinde cenaze çeşmesinin ve mezarlık fenerinin güneşte, kelebeklerin ve çiçeklerin altında unutulup gittiği küçük mezarlık.

Dahası, ruhun eski biçimlerini gözlerimizin önünde çizen sadece cümleler değildir. Cümleler arasında -başlangıçta yüksek sesle ezberden okunan çok eski kitapları kastediyorum- onları birbirinden ayıran fasılalarda, lekelenmemiş bir yeraltı gömütlüğünde olduğu gibi, yarıkları doldurarak, yüzlerce yıllık bir sessizlik bugün hâlâ varlığını sürdürür. Çoğu kez, Aziz Luka İncili'nde, araya serpiştirilmiş³¹ neredeyse ilahi biçimindeki parçaların her birinden önce metni kesintiye uğratan *iki noktaya* rastladığımda, kendisine İncil'in en eski mezmurlarını hatırlatan bir mezmur gibi sonraki ayetleri³² makamla söylemek için yüksek

31. Ve Meryem dedi: "Ruhum Rabbi yüceltir ve Kurtarıcım Allah ile sevinir, vs." Babası Zekeriya Ruhülkudüs'le dolup şu sözlerle peygamberlik etti: "Halkını kurtardığı için İsrail'in Allah'ı Rabbe hamd olsun, vs." Onu kollarına alıp Allah'a hamd etti ve dedi: "Ya Rab, izin ve artık kulun selametle gitsin..."

32. Doğrusunu söylemek gerekirse, Aziz Luka'nın kendi İncil'i-ne dahil ettiği türden mezmurları bu okumaları yapanın terennüm ettiğini doğrulamama olanak veren müspet bir kanıt

sesle yaptığı okumayı ara veren müminin sessizliğini duyardım. Bu sessizlik yine, onu kapatmak için ikiye bölünerek biçimini koruyan cümledeki fasılayı doldurur; ve birçok kereler, ben okurken, bu sessizlik, açık pencereden giren esintinin Meclis'in toplandığı yüksek tavanlı salona yaydığı ve yaklaşık on yedi asırdır uçup gitmemiş olan bir gül kokusu getirmiştir bana.

Kaç kere, *İlahi Komedyâ*'da, Shakespeare'de, şimdiki zamanın içine sokulmuş bir parça geçmişle karşı karşıya geldiğim hissine kapılmışımdır; Venedik Piazzetta'da, Yunan tarzı başlıklıları üzerinde, biri Aziz Marcus'un Aslanı'nı, diğeri timsahı ayakları altına almış Aziz Théodore'u taşıyan gri ve pembe granitten iki sütun karşısında hissedilen aynı düş izlenimi. Ölmeye ayaklarına gelen ve şimdi uzaktan baktıkları aynı deniz üzerinden, Doğu'dan gelmiş güzel yabancılar, her ikisi de, ülkelerinin dili olmayan bir dilde etraflarında konuşulanları anlamadan, dalgın gülümsemelerinin hâlâ parıldadığı bu halk meydanında, yaşamaya devam ederler aramızda bizim bugünüme kattıkları XII. yüzyıla ait günlerini. Evet, bu halk meydanının tam ortasında, egemenliğine burada sekte vurulan bugünün orta yerinde, XII. yüzyıldan, çok zaman önce ortadan kaybolup gitmiş XII. yüzyıldan bir şeyler pembe granitin hafif ikili hamlesiyle yukarı yükselir. Çevremizde her yerde, şimdinin günleri, yaşadığımız

bulamadım. Ama bana öyle geliyor ki Renan'ın *Hristiyanlığın Kökenleri*, özellikle de *Aziz Pavlos*, s. 257 vd.; *Havariler*, s. 99 ve 100 ve *Marcus Aurelius*, s. 502-503, vs. gibi farklı pasajlarını yan yana koyunca bu yeterince açıklıkla ortaya çıkar.

günler dolanır, üşüşürler vızıldayarak sütunların etrafında, ama sonra birden durup defedilmiş arılar gibi kaçarlar; zira geçmişin bu yüksek ve ince ardiyeleri şimdide değil, şimdinin içine sızamayacağı başka bir zamandadır. Geniş başlıklarına doğru fışkıran pembe sütunların etrafında, şimdiki günler yığılır ve uğuldar. Ama bugünlerin arasına girmiş sütunlar onları bir kenara iterek tüm narin delinmezlikleriyle Geçmiş'in el değmemiş yerini bir tarafa ayırırlar: - bir geçmiş ki, aslında yüzlerce yıllık uzaklıkta oldukları halde bir tür yanılısamanın bize sanki birkaç adım ötedeymişler gibi gösterdiği şeylerin bu biraz gerçek dışı rengiyle, tanıdık biçimde şimdinin orta yerinde belirir; tüm görünüşüyle biraz fazla doğrudan zihne hitap eder, onu biraz sanki çoktan gömülüp gitmiş bir zamandan gelen bir hayaletten beklendiği gibi yüceltirler; yine de bu gömülü zaman orada, tam ortamızda, güneşin altında, yaklaşılabilir, sürtünülebilir, elle dokunulabilir bir biçimde, hareketsiz durur.

MARCEL PROUST

OKUMA GÜNLERİ

Marcel Proust için okuma eylemi, bilgiye ulaşma arzusundan çok daha fazlasıdır. Tümüyle tinsel bir eylem olarak kişinin kendisini değiştirme, dönüştürme ve benliğini aşma sürecine işaret eder. Proust'a göre büyük yazarların okunması, tek başına onların derin düşüncelerinin kavranmasına yol açmaz. Aynı zamanda okurun, bu ilham kaynağı zekâlarla kendi dünya görüşünü zenginleştirmesine de hizmet eder. Elinizdeki kitapta tarih boyunca dünyayı değiştiren kitaplara da odaklanan Proust, sözcüklerin okuru nasıl aydınlatığı, çileden çıkardığı, kışkırttığı ve avuttuğunun resmini çiziyor.

8 t
KDV DAHİL

